

LARS WOLLIN

”Recentior, non deterior”.

Tankar kring en ny fornsvensk Birgittautgåva

Bridget Morris (utg.): Book V of St Birgitta's Uppenbarelser. Edited from Ms Cod. Ups. C 61. I: Svenska Fornskriftsällskapets Samlingar. Häfte 260, band 80. Lund 1991. ISSN 0347-5026.

Moderna utgåvor av Birgittas uppenbarelser på fornsvenska är vi inte precis bortskämda med. Sedan G. E. Klemming tryckte upp huvuddelen av handskriftsmaterialet och publicerade det i fem volymer 1857–84 (BU 1–5) har intill dags dato bara enstaka fragment föranlett kompletterande editionsinsatser – låt vara i ett par fall förenade med djupgående och väsentliga filologiska utredningar.¹ Kvantitativt är dessa kompletteringar helt obetydliga (några sidor i nutida tryck). För textmassan i övrigt (bok 1–8 fyller drygt 1.200 trycksidor²) har forskarna hittills alltid fått nöja sig med Klemmings utgåva. Denna är, om än baserad på omsorgsfull reproduktion av noga beskrivna handskriftsdokument, sedan länge starkt föråldrad. Den tillkom nämligen utan relation till ens den samtida filologins landvinningar.³

Det ringa intresset bland nutida svenska filologer för birgittinsk editionsverksamhet är egentligen ganska anmärkningsvärt. Det handlar ju trots allt om Sveriges första och länge enda bidrag till världslitteraturen. Likgiltigheten gäller för övrigt inte bara uppenbarelsetexterna i egentlig mening, utan all litterär vadstenatext. Inom andra centrala fornsvenska genrer, som knyttelpoesi, tidiga legender och bibelverk samt allsköns profan prosa, har en ganska omfattande nyutgivning skett under 1900-talet, baserad på modern filologisk metod. Den litterära kvarlåtenskapen från Vadstena kloster däremot, som är överväldigande rik och språkhistoriskt ytterst väsentlig, har man tydligen i stort sett betraktat som färdigutgiven i och med Klemmings och Geetes 1800-talsuptryck av handskrifterna.⁴

¹ Jag tänker främst på B. Högmans nyedition av autograferna (Högman 1951) samt på C. I. Ståhles utgåva av fragmentet ur Cod. Holm. A 24 (Ståhle 1956).

² Läger man härtill birgittinskt additionsmaterial av skilda typer (bl.a. de s.k. Extravaganterna), några smärre arbeten (”Opera minora”, bland dem den berömda ”Regeln”) samt några viktigare större varianttexter (bl.a. den s.k. birgittinnorska versionen) stannar totalvärdet vid knappt 1.750 sidor i Klemmings tryck.

³ Se not 16 nedan.

⁴ Däremot har *kameral* text med Vadstenaanknytning föranlett mera omfattande nutida utgivningsinsatser – jfr främst Larsson 1971.

De svenska *latinisternas* föredöme har härvidlag inte haft någon verkan på kollegerna i vår disciplin. – Annars konstaterar man att det monumentala projektet för utgivning av den latinska revelationstexten i moderna textkritiska editioner, ett arbete som inleddes på 1950-talet, numera avancerat till att omfatta huvuddelen av textmassan.⁵ En motsvarande kritisk utgåva av den fornsvenska texten vore ett avsevärt mindre företag, då omfattningen av bevarat svenskspråkigt handskriftsmaterial torde stanna vid en rund tiondel av den volym som latinisterna har att ta ställning till.

Här är icke platsen vare sig för lamentation över en skev svensk medeltidsfilologi eller för spekulation kring orsakerna till detta beklagliga tillstånd.⁶ Däremot har jag kanske antytt något av grunden för den glädje och förväntan varmed en ny fornsvensk Birgittautgåva bör kunna räkna med att mottagas. När det nu sker – påpassligt, eller händelsevis, i själva jubileumsåret 1991⁷ – är det, betecknande nog, inte en svensk utan en brittisk forskare, med engelska som modersmål och arbetspråk, som tagit sig an uppgiften. Det sker på grundval av en mot denna bakgrund respektingivande behärskning av den medeltida svenskan. *Bridget Morris'* edition av *Frågornas bok* eller *Liber questionum*, d.v.s. bok 5 i den centrala samlingen av Birgittas uppenbarelser,⁸ presenterades ursprungligen (1987) som otryckt doktorsavhandling vid universitetet i London. Nu framträder den i tryck – försedd med en mer än femtiosidig (enligt uppgift nedkortad) inledning till den drygt hundra sidor långa textdelen – i Fornskriftsällskapets huvudserie av svenskspråkiga medeltidseditioner.

Den text Morris valt för sin utgivningsinsats är en av Birgittas mest omdebatterade. Femte boken i *Liber celestis* ställer såväl filologer som historiker och religionsforskare inför intrikata problem. Den är den kortaste av Birgittas åtta böcker och innehåller egentligen bara en enda, sammanhängande uppenbarelse – i gengäld den utan jämförelse längsta i hela samlingen. Läsaren möter i denna vision en munk, stående på en stege mellan himmel och jord, vid vars topp Kristus Domaren residerar, omgiven av jungfru Maria jämte en lämpligt tilltagen skara av helgon och änglar. Den tvivelsjuka munken riktar till Domaren en mängd frågor, vilka omgående

⁵ Utgivna till dags dato är av *Liber celestis* bok 1 (Undhagen 1978), bok 5 (Bergh 1971), bok 6 (Bergh 1991) och bok 7 (Bergh 1967). Under 1992 emotses utgåvan av bok 4 (av Hans Aili). Vidare har utgivits *Revelationes extravagantes* (Hollman 1956), *Regula Salvatoris* (Eklund 1975), *Sermo angelicus* (Eklund 1972), *Quattuor Orationes* (Eklund 1991) samt tre smärre skrifter av *Alfonso de Jaén* (Jönsson 1989). Därtill kommer en stor mängd utgåvor och nyutgåvor av andra latinska texter med anknytning till Birgitta och Vadstena kloster (senast *Vadstenediariet*, Gejrot 1988).

⁶ För närmare diskussion, se senast Wollin 1991a.

⁷ Sexhundraårsminnet av Birgitta Birgersdotters kanonisering den 7 oktober 1391 begås bl.a. med den stora volymen *Birgitta, hendes værk og hendes klostre i Norden* (Nyberg 1991).

⁸ Härmed avses närmast den s.k. *Liber celestis*, d.v.s. bok 1–7.

besvaras; dessa frågor med vidhängande svar har redigerats i sexton fristående serier, s.k. *Interrogaciones*, vilka utgör huvuddelen av bokens innehåll. Frågorna kretsar kring centrala, tidlöst aktuella problem i den kristna trosläran. De är ofta bitskt och slagkraftigt formulerade, medan svaren är hållna i en myndigt tillrättavisande ton. Budskapet har tolkats som en varning mot intellektuell spekulation i trosfrågor, som ett uttryck för Birgittas misstro mot sådan världslig lärdom som inte ödmjukt stannar vid det mänskliga vetandets påbjudna gränser.

Rimligtvis är det både det allmängiltiga innehållet och textens stilistiska kvaliteter – brytningen mellan spörjande tvivel och dogmatisk trosvisshet gestaltas mycket övertygande – som förskaffat denna Birgittabok engagerade läsare också i sen nutid.⁹

Jag skall i det följande kritiskt granska Morris' arbete. Min utgångspunkt är strikt filologisk. Genomgången inleds med en kort presentation av den underliggande handskriften (1) och följer sedan bokens egen disposition. Jag börjar alltså med den argumenterande inledningen, vars större avsnitt jag går igenom kapitelvis (2), och fortsätter med en diskussion kring själva textutgåvan (3). Till sist formulerar jag ett sammanfattande omdöme (4). – Granskningen utmynnar ofta i egna ibland rätt vidlyftiga reflexioner kring de problem utgivarens arbete aktualiserar. Onekligen spränger min framställning därmed ramen för en sedvanlig, kortare recension.

1 Handskriften

Det arbete Morris presenterar är en diplomatarisk edition av ett parti om ett hundratal sidor av en över elva hundra sidor omfattande handskriften volym, betecknad *Cod. Ups. C 61*. Denna volym innehåller framför allt olika böcker och delar av böcker, utskrivna av olika händer, av Birgittas uppenbarelser i sen fornsvensk språkform; forskarna är ense om en datering till tidigt 1500-tal. Böckerna 5–7 (de tre sista i *Liber celestis*) är utskrivna i svit av samma hand i volymens senare dryga halvdel; sviten utgör därmed handskriftens största och mest enhetliga parti (omfattande totalt 565 sidor). Härur har Morris alltså valt den inledande femte boken, den kortaste (sid. 539–639).

När Klemming på sin tid motiverade valet av handskriftsunderlag för sin utgåva, skrev han om *Cod. Ups. C 61* följande.

Handskriftens text och språk äro, såsom 100 år yngre än de förra handskrifternas [vilka Klemming i flera fall använde för sin utgåva, min anm.], förändrade och

⁹ Morris har själv bidragit till debatten kring bok 5 genom att ingående diskutera en möjlig identifikation av den tvivlande munken med den kände teologen, Birgittas tidige biktfader magister Mathias. (Se härom Morris 1982; därtill senast, i ett annat perspektiv, Morris 1991.)

försämrade; hvadan hon icke kunnat begagnas vid utgifvandet. Således lönar det ej håller mödan att derur samla olika läsarter, som ju kunna blifva allt för talrika, fast värdelösa (BU 5, 156).

Klemmings uttalande anses allmänt bära skulden till den kompakta glömska som länge omgav detta sena birgittinska textdokument. Att Klemming grovt underskattade Cod. C 61 insåg – och uttalade – först C. I. Ståhle i en mindre undersökning 1956 (varom mera nedan). I sitt val av uppenbarelsernas femte bok för diplomatarisk utgivning baserad på Cod. C 61, samt för mera ingående studium av dokumentets texthistoria och språkform, är det inte minst Ståhles iakttagelser som Morris nu anknyter till.

2 Inledningen

Den bild Morris tecknar av Cod. C 61 i sin argumenterande inledning innehåller på det explicit redovisande planet mindre (om också mer än ingenting) av egentliga nyheter, mera av i sig värdefull bekräftelse av redan vunnit insikt. Därutöver kan läsaren i det material som redovisas hämta underlag dels för ytterligare, ibland mycket intressanta slutsatser, dels för mera vittgående problematisering.

Jag skall behandla de större avsnitten i denna inledning, i deras egen ordning: handskriftsbeskrivning, med tonvikt på proveniens och texthistoria (2.1) samt skrivarfel och korrektion (2.2); relation till andra fornsvenska handskrifter (2.3); relation till latintexten (2.4).

2.1 *Proveniens och texthistoria*

Cod. C 61 är som ovan antytts en föga enhetlig produkt av medeltida skrivarmödor. Den utgör en i senare tid sammanställd och hopbunden volym, innehållande ett flertal fragment av skilda större, nu förlorade vadstenhandskrifter. Dessa är utförda av olika händer men hålls samman av språk, tillkomsttid och tema: det rör sig genomgående om skrifter på sen fornsvenska, av eller om Birgitta.

Morris diskuterar proveniensfrågor i ett inledande avsnitt (s. 4–6). Hon är uppenbarligen den första som drar de korrekta slutsatserna av visst sent klotter i handskriften, utfört i Stockholm på några blanka sidor och inrymande bl.a. datumet 17 juni 1536. Vid den tidpunkten torde övriga i Vadstena producerade och bevarade handskrifter alltså ha befunnit sig på hemorten. De flyttades nämligen inte förrän vid klostrets slutliga upplösning 1595; de förpassades då först till Vadstena slott, sedan till Stockholm, där de omsider införlivades med de kungliga boksamlingarna. Gustav II Adolf delade sitt bibliotek 1621: latinska vadstenhandskrifter skickade han till

Uppsala (där de i dag ingår i Universitetsbibliotekets s.k. C-samling) men behöll de svenskspråkiga i Stockholm (de tillhör i dag Kungl. Biblioteket).

Emellertid tycks alltså den här aktuella codexen inrymma material som producerades i klostret med sikte på externa brukare. Åtminstone det parti i volymens förra halvdel där det ovannämnda klottret återfinnes torde ha befunnit sig i Stockholm redan ett sextiotal år före flertalet övriga vadstenahandskrifter. Detta parti av handskriften företer över huvud en föga prydlig anblick, och Morris antar att de hafsiga gamla klosterpappren värderades lågt i samtiden. Deras tidigare öden är i övrigt okända; i kungens bibliotek hamnade de i varje fall icke. Vad vi vet – på grundval av autentiska uppgifter – är att den kände historiografen och universitetsbibliotekarien i Uppsala Johannes Loccenius förvärvade ett antal Birgittahandskrifter på fornsvenska, som han skänkte till universitetsbiblioteket, enligt egen utsago den 26 mars 1673. Materialet samlades i en volym, som bands in i vitt pergament och paginerades 1–1104, troligen av Loccenius själv. I Carolina Redivivas C-samling ingår volymen i dag under beteckningen C 61; den tillhör samlingens relativt sett fåtaliga svenskspråkiga handskrifter (se Andersson-Schmitt & Hedlund 1989, 31–33).

De närmare omständigheterna kring Loccenii donation är emellertid oklara; bl.a. råder viss förvirring kring meddelade datumangivelser i källorna. Morris framkastar här en hypotes som laborerar med skilda smärre donationer av skilda fragment vid skilda data, före den slutliga inbindningen. Härvid lyckas hon onekligen – icke utan skarpsinne – att få tillgängliga bitar av vår fragmentariska kunskap att falla på plats i en logiskt tilltalande kombination. Helt övertygas man dock inte: framför allt kan man ställa sig tvivlande till Morris' tolkning av Loccenius' formulering i hans egenhändiga inskription på försättsbladet i C 61. Loccenius meddelar där att han "sammanbragt och skänkt som gåva" till biblioteket "så mycket" av Birgittahandskrifter på svenska "som kunnat av mig uppletas och rättmätigt förvärvas" ("Quantum ... a me reperiri et legitime adquiri potuit, illud compactum ... dono dedi"). Morris anser detta vara "an expression he is unlikely to have used had he obtained all the fragments at once" (s. 6, not 6). Må vara – men det motsäger inte det synnerligen rimliga antagandet att själva donationen skedde angivet datum och då verkligen avsåg allt material i klump, låt vara av donator förvärvat (och rimligtvis privat förvarat) successivt under längre eller kortare tid dessförinnan. Antagandet går visserligen inte ihop med andra datumuppgifter i några yngre källor (enligt vilka donationen skedde tidigare), men dessa uppgifter måste rimligtvis väga lätt mot Loccenius' egna.

Den som till äventyrs är mindre benägen att se ett texthistoriskt problem av denna art som tillhörande vår vetenskaps allra mest angelägna, torde ha gott stöd för en sådan värdering av Morris själv. Hon har nämligen förvisat

utvecklingen av sin hypotes till en, låt vara vidlyftig, fotnot (not 6, s. 5 f.). Tyvärr gäller emellertid denna nedtoning av sakens vikt bara Morris' eget, självständiga bidrag till diskussionen, alltså det egentligen intressanta; relationen av kända sammanhang ges däremot status av huvudtext. Ett sådant arrangemang är typiskt för argumentationen i hela denna inledning: åtskilliga intressanta iakttagelser, liksom viktiga konklusioner och ibland väsentliga principdeklarationer, är undansmusslade i noter, medan huvudtexten ovanför samma noter mest bjuder på referat av kända data eller exercis med exempel.

2.2 Skrivarfel och korrektion

Kopisten i Vadstena – av Morris uttryckligen förmodad vara en kvinna (s. 10, not 15) – har i sedvanlig ordning fått sitt arbete granskat av en ”corrector” – av Morris analogt, och lika uttryckligen, förmodad vara en man. Denne har utfört ett betydande antal rättelser i den granskade handskriften. Sådana rättelser, i denna handskrift liksom i andra, har forskarna länge observerat och ibland diskuterat.¹⁰ Morris redovisar i sin utgåva samtliga korrektoringrepp i bok 5 i anslutning till editionstexten (varom mera nedan i avsn. 3.2). Därutöver har hon, mig veterligen som den första, underkastat dem ett mera systematiskt studium (s. 10–14). I inledningen diskuterar hon, under rubriken ”Scribal Error”, rättelsernas typologi – men också, med en olycklig logisk glidning, själva felens typologi – från olika aspekter. Resultaten är i sig intressanta, men recensenten har som just antyddes inte kunnat undgå att störas av vissa brister i förf.:s problemkonception. Man skulle dessutom gärna ha sett de slutsatser redovisningen trots allt leder fram till mera explicit formulerade – alltför ofta överlämnas den detaljen till den ambitiösa läsaren.

Arten, frekvensen och fördelningen av en korrektors ingrepp i en granskad text bör naturligtvis ha ett och annat att säga också om föremålet för granskningen. I avsaknad av en distinkt samtida språknorm erbjuder granskarens reaktioner det enda som liknar en fast punkt – självfallet en mycket bristfällig sådan – för språkvetenskaplig ”felanalys” i en medeltidshandskrift. Även bortsett från detta kan själva variationen i kopistens språk, liksom uppenbara missgrepp i avskriften, förmedla intressanta inblickar i textproduktionens villkor. – Framför allt är det dock korrektorn själv som talar i sina rättelser. Det han gör, och det han inte gör, kan, i synnerhet när det som här inventeras systematiskt och i större skala, ge en anmärkningsvärt god bild av hans hållning till språkformen i den text han granskar. Det

¹⁰ Så t. ex. S. Henning i sin utgåva av Siælinna Thrøst efter Cod. Holm. A 108 (Henning 1954, IX f.).

samspel mellan kopistens bruk och korrektorns norm som härvid träder i dagen antyder åtskilligt om den samtida språkmiljön i klostret.

Som lätt inses är det alltså här, närmare besett, fråga om två artskilda fenomen, vilka visserligen berör ett och samma material men ändå manifesterar sig på skilda nivåer. Det handlar dels om olika typer av "fel" (d.v.s. brott mot någon sorts norm), eller misstag, begångna av en *kopist* (och eventuellt *föremål* för rättelse), dels om olika typer av korrigerande ingrepp, utförda av en *korrektor*, mot samma skrivarfel. – Det är tyvärr uppenbart att Morris inte lyckats (eller inte brytt sig om) att hålla i sär dessa grundläggande begrepp. Hon talar om än det ena än det andra och bollar obekymrat med oförenliga typologier. För tillgängligheten i hennes framställning får detta betänkliga konsekvenser.

Formuleringen av rubrikerna över kapitlets sex nummerade delavschnitt är talande. Tre avsnitt i svit, rubricerade resp. *Morphological changes*, *Lexical changes* och *Correction of words with orthographic or phonetic similarities*, alltså rubriker med klar referens till en korrektionstypologi, följs omedelbart av tre likställda avsnitt med rubrikerna *Confusion over word division*, *Omissions*, resp. *Errors which remain uncorrected, or are wrongly corrected*, varav ju åtminstone de två första avser typer av skrivarfel och den tredje är oklar. Under dessa rubriker diskuterar Morris sedan korrektionstyper i det första, andra och sjätte stycket, typer av skrivarfel i det tredje, fjärde och femte; åtminstone det tredje stycket är alltså inadekvat rubricerat. Kapitlet inleds med en diskussion av korrektors varierande relation till andra textversioner, särskilt latinska – alltså en korrektionsrelaterad problematik, låt vara i ett annat perspektiv. Hela kapitlet, slutligen, har som nämnts titeln "Scribal Error", varmed Morris väl får sägas definiera bort åtminstone hälften av det hon i själva verket skriver om.

Som torde framgå av det sagda, handlar det på denna punkt inte om något ytligt skönhetsfel i framställningen, utan om bristande skärpa i författarens grundläggande problemuppfattning. Denna grumlighet försvårar i hög grad läsarens ansträngningar att dra fram essensen ur det redovisade materialet och formulera de intressanta slutsatserna – vilket är så mycket mera beklagligt som författaren själv alltså inte är alltför hjälpsam på den punkten. Sådana slutsatser låter sig nämligen trots allt formuleras, även om det nu måste ske med en möda som läsaren hade haft rätt att besparas. – Jag skall uppehålla mig något vid de två i mitt tycke viktigaste synteser som kan härledas ur Morris' redovisning.

Morris visar för det första att korrektorn på åtta ställen i bok 5 *tillagt* översättning av latinska vändningar, som den ursprunglige översättaren tydligtvis utelämnat; korrektorns svenska version återfinnes icke i någon av de kända fornsvenska handskrifterna av bok 5. Slutsatsen ger sig själv: "It

appears that he [d.v.s. korrektorn] may have been working from a Swedish text which contained Latin glosses, or that he had a Latin as well as a Swedish text in front of him as he made his corrections" (s. 10). Det senare alternativet är nog det troligare: vi känner inte till några latinglosserade versioner av fornsvenska Birgittahandskrifter. – Morris lär oss mera: i sex av dessa åtta fall återfinnes den av korrektorn översatta latinska vändningen i samtliga bevarade latinska handskrifter.¹¹ Men i två fall finner man den tilläggsöversatta vändningen endast i två kända latinska versioner. Dessa är dels den berömda lundahandskriften MS 21 ("Codex Falkenberg"), dels *Editio princeps*, det s.k. Ghotantrycket (Lübeck 1492).

Den senare iakttagelsen är inte sensationell. Vi vet sedan länge att just Falkenbergcodexen (jämte främst en viss Kalmarhandskrift) och Ghotantrycket konstituerar den stemmatiska förgrening av den latinska texttraditionen, dit jämförelse med fornsvensk text normalt brukar peka.¹² Morris' bekräftelse har dock självfallet ett värde i sig, särskilt när den som här preciseras kvantitativt. Framför allt är det negativa resultatet viktigt: det går alltså inte att påvisa några latinversioner bland korrektorns förlagor utanför den välkända Falkenberg-/Kalmar-/Ghotan-gruppen. – Naturligast är väl för övrigt att föreställa sig en korrektör som, innan han satte sig till rätta i sin pulpet i klosterscriptoriet för att påbörja granskningen av den aktuella handskriften, helt enkelt hämtade ned ett exemplar från hyllan av det då (kring 1500) ännu ganska färska Ghotantrycket.

Dock kan man undra i vilken utsträckning korrektorn faktiskt gjorde sig mödan att jämföra den granskade utskriften med latinsk text. Att det skedde rutinmässigt i de åtta fall Morris anför är sannolikt – annars hade korrektorn (åtminstone på flertalet ställen, där texten ändå ger mening) knappast observerat att något saknades. Men Morris drar fram exempel också på korrekationer som uppenbarligen måste ha företagits utan kontroll av vare sig latinsk eller annan svensk text. Sålunda har kopisten på ett ställe missuppfattat ett ord i sitt svenska förlägg och, till men för textens lydelse, skrivit ut det felaktigt som pronominet *eghnä* ('egna'). Korrektorn bättrar på "spontan" genom tillägg av ett huvudord; resultatet blir *eghnä men* ('egna män'), vilket möjligen är en i sammanhanget något mera tilltalande formulering. En hastig blick i latintexten hade emellertid lätt uppdagat det faktiska sammanhanget för korrektorn. Där står nämligen *spice* (plural av *spica* 'ax, agn'), vilket i övriga fornsvenska handskrifter – och därmed rimligtvis också i

¹¹ Morris har haft goda möjligheter att kontrollera den saken i en komplett samling av mikrofilmade latinska Birgittahandskrifter vid Institutionen för klassiska språk i Uppsala. (Härom mera nedan avsn. 2.4.2.)

¹² Mera härom nedan i avsn. 2.4.2. – Latinisterna favoriserar i sitt pågående utgivningsarbete lika normalt andra, rent kontinentala handskriftsgrupperingar. Då variantapparaternas kapacitet är begränsad, erbjuder de moderna latineditionerna därmed ett mindre användbart jämförelsematerial vid filologisk bearbetning av den fornsvenska versionen.

kopistens förlägg – korrekt motsvaras av *agna*, i den granskade handskriften alltså felaktigt läst och utskrivet *eghnä*. Här får man således intrycket att korrektorn arbetat utan någon som helst stödjande parallelltext.

Läsaren observerar emellertid att detta sistnämnda textställe uppträder i ett relativt tidigt parti av bok 5 (i editionen på den fjortonde av de drygt hundra sidorna), medan de åtta ovan nämnda fallen är spridda över återstående, senare delar av boken. Har det måhända gått till så, att korrektorn efter en stunds mödosamt granskningsarbete ”på fri hand” motvilligt insett att han nog ändå behövde den latinska texten att jämföra med, och då först makat sig upp ur pulpeten och plockat ner den tunga Ghotanvolymen?

Bilden av korrektorns framfart antyder också ett annat spännande perspektiv; det ger underlaget för den andra väsentliga syntesen. – Morris sorterar de registrerade fallen av ingrepp från korrektor på skilda beskrivnings- eller analysnivåer: rättelser föranledda av skrivarens personliga egenheter i morfologi resp. lexikon, av ortografiskt eller fonetiskt betingade misstag i skrivarens uppfattning av förläggets språkform, av misstag i skrivarens segmentering av ord och fraser, av utelämnningar; därtill registrerar hon fall av felaktig eller uppenbart opåkallad korrigerings, liksom utebliven korrigerings av uppenbara skrivarfel. Som framgår bl.a. av de ovan citerade rubrikerna över resp. delavsnitt har Morris här alltså blandat samman korrekationer och korrigerade fel – och diskuterar sedan vardera kategorin på dess egna premisser. Men eftersom felet normalt blivit korrigerade (det är ju just korrektoringreppen som konstituerar dem som ”fel”) är det ändå möjligt att bedöma korrekationerna som en samlad kategori.

Förf.:s grepp blir därmed trots allt fruktbart. Läsaren kan faktiskt forma sig en viss överblick över en vadstenakorrektors sätt att arbeta i en Birgittahandskrift på svenska i detta sena skede av klostrets verksamhet.

Allmänt kan då sägas att granskningen tycks ha varit inriktad på textens begriplighet och såtillvida haft ett rent praktiskt syfte, snarare än ett principiellt språkvårdande. Den omspanner skrivarens språkform på alla nivåer, fränsett den ortografiska: hur en kopist stavade har uppdragsgivaren tydligen inte lagt sig i. Korrektorns nit varierar, liksom hans akribi – eller möjligen bara hans ambition: Morris förtecknar sexton fall av grava skrivarfel som lämnats okorrigerade, och som vi såg ovan kunde korrektorn rentav tillåta sig en och annan privat utsvävning på dunkla ställen, även där lösningen bokstavligen stod att ta på hyllan. – Det är alltså ingen kriorättande *petit-maître* som håller i rödpennan.

Därmed är inte sagt att korrektorns hållning till den språkform han granskar skulle vara helt principiös. Morris’ material ger faktiskt underlag för en rakt motsatt slutsats. Det gäller främst korrigeringen av skrivarens ordformer. Morris framhåller att korrektorn visserligen ”in general . . . did not pay great attention to the grammatical forms” och att ”many irregulari-

ties remain unchanged" (s. 11), vilket ju bekräftar den allmänna bild som just tecknats. På vissa punkter i det morfologiska systemet, framgår det av Morris' rapportering, rättar dock korrektorn kopistens språkbruk med påfallande konsekvens – Morris använder uttryck som "consistently" och "regular changes" (ibid.). Häri tycks hon inlägga två olika betydelser samtidigt: dels 'alltid' eller 'i regel', dels 'genomgående på samma sätt'. Morris' redovisning av dessa specifika korrektorpreferenser motsäger väl inte direkt vår gängse bild av det sena vadstenaspråket, men den är lika fullt tankeväckande.

Om jag läst Morris rätt (s. 11) ändrar sålunda korrektor *alltid*: 1. finalt *-e* i tredje personens verbformer i presens konjunktiv, där han i stället insätter *-y* (*skule* > *skuly*, *ware* > *wary*); 2. former utan finalt *-r* i tredje person singular presens indikativ av svaga verb, där *-r* restaureras (*skypa* > *skypar*, *händhe* > *händher*); Morris tillägger (not 19) att restaurationen av ändelse-*r* är regel vid verbformerna, undantag vid substantivens pluralformer (där *-r* normalt torde falla). Korrektor rättar *ofta* (eller *oftast*?): 3. former på *-e* i tredje person pluralis av verbformer i preteritum konjunktiv, där han i stället insätter *-en* (*haffde* > *haffden*; *skwldhe* > *skwldhen*); 4. former på *-a* i tredje person plural presens indikativ av verbet *vara*, där han i stället insätter *-u* (*ära* > *äru*).

Någon helt entydig strävan bakom dessa korrektioner är inte lätt att urskilja. – Typ 1, till att börja med, är problematisk. En generell och lätt iakttagbar tendens till bruk av *y* för *i* i svenska medeltidshandskrifter (Wessén 1968a, 55, § 34 Anm.) är knappast tillräcklig som förklaring till korrigerande operationer av detta slag.¹³ Man ville gärna se korrektorsingreppen i ett mera specifikt ljudhistoriskt perspektiv; ett i sammanhanget centralt fenomen är ju *vokalbalansen*. Morris anger emellertid bara dessa två exempelord, båda med kort rotstavelse. Möjligen kan man uppfatta korrektionen i långstaviga ord som *haffde* > *haffden* och *skwldhe* > *skwldhen*, exemplifierad i det tredje typpalet, som en indikation på benägenhet från korrektors sida att behålla skrivarens *-e* efter lång rotstavelse men ersätta det med *-y* (!) efter kort – alltså en något originell variant av *vokalbalansen i : e* (vilken ju i sig är fullt normal i en vadstenatext – se t.ex. Wessén 1968a, 61 ff., §§ 45, 46).

Den labialiserade vokalen i rotstavelsen i formen *skuly* – liksom det invid ändelsen uppträdande *r* i formen *wary* – tvingar oss emellertid att överväga en annan tänkbar förklaring. Korrektor kan i sitt eget språk (det faktiska eller det eftersträfvade) ha företett en mera generell, men dialektalt beting-

¹³ Mera allmänt tillämpad *y*-skrivning har enligt Wessén varit dikterad främst av tydlighetshänsyn, särskilt vid intillstående *m* eller *n*, där det gällde att undvika alltför många lika staplar. Sådana överväganden kan ju inte rimligen ha föranlett en korrektor att ersätta *e* med *y* i ord som *skule* och *ware*.

ad, labialisering av trycksvagt *i* i just dessa ställningar. Möjligheten av en sådan ljudövergång diskuteras (och avvisas i stort sett) av A. Kock.¹⁴

Mera otvetydig restauration av ett äldre ljudskick föreligger i korrektionsfall av typ 2. Här erbjuder tidigare forskning ett fylligare referensmaterial: behandlingen av fornspråkligt palatalt *r* i svenska medeltidstexter och dialekter tillhör som bekant de mera intensivt odlade debattfälten (jfr främst Tjäder 1961). Så visar t.ex. O. Thorell att "skrivervkan" (Thorells term) bakom den yngre av de båda handskrifterna av den fornsvenska Pentateukparafrasen – "MB I B", d.v.s. Cod. Holm. A 1, från tidigt 1500-tal – tenderar att använda former med *-r* i bl.a. presens singular indikativ av svaga verb, *r*-lösa former däremot i nominativ plural av maskulina substantiv på *-ar* (Thorell 1951, 132 f.). Denna iakttagelse bekräftar tidigare insikter, reproducerade av bl.a. Wessén, med innebörden att *r*-bortfallet är vanligare i substantiv- än i verbformer (Wessén 1968a, 49, § 30: 5 b).

Om Morris' vaga uppgifter över huvud låter sig avpressas någon generalisering, skulle då *kopisten* bakom det här aktuella partiet av Cod. C 61 rimligtvis ha hemfallit åt en mera långtgående *r*-strykning än den klostersistem gjorde som, (mer eller mindre) samtidigt, skrev ut bibelparafrasen. Däremot skulle *korrektorn*, genom att alltid restaurera *-r* i verbformer men sällan i substantivformer, ha velat återföra den förra kopisten till den goda vadstenaordning som den senare kopisten bättre representerar, och som bl.a. Thorell beskrivit. – Är slutsatsen riktig, innehåller den i varje fall ingenting som strider mot dagens ljudhistoriska och språkgeografiska standardbild av det palatala *r*-ljudets utveckling. Kanske kan den rentav antyda en möjlig komplettering av denna bild, genom att visa på samspelet mellan kopist och korrektor i handskriftsproduktionen som en användbar, hittills obrukad prövningsinstans.

I enligt Morris mera villkorliga korrekationer av typ 3 och 4 är det tydligen den i flertalet fornsvenska urkunder (bl.a. i Östgötalagen) vanligare av de båda parallellformerna (vid typ 3) eller rentav den otvetydiga normalformen (vid typ 4) som korrektor föredrar (se Noreen 1904, 476 f., § 564: 4, resp. 473 f., § 562: 1, Anm. 1).

En oskolad (kvinnlig) brukare, som spontant producerar samtidens, och framtidens, levande språk, tuktad av en skolad (manlig) granskare, som metodiskt hävdar normen och traditionen – det blir väl huvudintrycket av

¹⁴ Kock 1921, 93 (§ 1535). – Varken Noreens eller Wesséns handböcker har något att säga om växlingen *i* (*e*) : *y* i trycksvag ställning (utom vid fall av vokalarmoni i ordformer som *mykyt*). Däremot rapporterar S. Henning i sin avhandling om språket i de båda tryckta Gersonöversättningarna av 1495 resp. 1514 ett liknande bruk av *y* för *i* i trycksvag stavelse; i åtta av nio redovisade fall uppträder detta *y*, noterar man också, efter föregående tryckstark stavelse med labialiserad vokal (Henning 1927, 63, § 14:4 c). – Det är mycket möjligt att en systematisk inventering av den svenska ljudhistoriska forskningstraditionen skulle avkasta en rikare skörd av detta slags iakttagelser.

den flerskiktade motsättning mellan kopist och korrektör som dessa iakttagelser antyder. En i någon mening konservativ och konventionell tendens är lätt att urskilja i korrektorns hållning. Det förvånar knappast. – Däremot slås man av det *rutinmässiga* draget i korrektorns operationer: hans framfart yttrar sig inte i någon generellt tillämpad strävan att återföra skriftspråket i den ena eller andra huvudfåran utan är inskränkt till ett fåtal ”käpphästar”, som i gengäld återkommer med stor konsekvens, för att inte säga monotoni. Man frågar sig om korrektörer i tidigare skeden av vadstenaklostrets verksamhet, då konflikten mellan bruk och ”norm” kan tänkas ha varit mera diffus, arbetade på ett annat, mindre stereotypt sätt. Frågan har vidsträckt teoretiska och språkhistoriska implikationer och vore värd en egen undersökning.

Även med risk att hemfalla åt anakronistiska analogier med nyare tidskedan – eller över huvud åt alltför vidlyftiga slutsatser på ett begränsat faktaunderlag – bör man rimligtvis kunna föreställa sig det sena vadstenaklostrets inre språkmiljö som präglad av svåra spänningar i synen på modersmålets lämpliga behandling i skrift. Å ena sidan var man omgiven av – och själv delaktig i – ett samtidsspråk i snabb omvandling; man bevittnade en allmän formupplösning på alla nivåer och en massiv lågtysk uppblandning. Å andra sidan vårdade man så gott det gick klostrets egen mäktiga skriftspråkstradition, präglad av latinlärdom och långvarig skolning i ett ganska speciellt birgittinskt språkärv. Denna tradition bör ha haft goda förutsättningar att verka starkt normerande, åtminstone innanför klostermurarna.

Vilken bild är det då egentligen, frågar man sig, som här framtonar av en språkbedömare i Vadstena, kanske bara något decennium före reformationen? En grundligt skolad och traditionellt sinnad korrektör, verksam vid en gammal och prestigetyngd institution, stabilt förankrad i det förflutna? En måttligt nitisk traditionsbevarare, som försöker hävda ett i princip konservativt ideal på några enstaka punkter i språksystemet – helst ett fåtal högrekvanta variationsfall, tydligen med stark symbolisk laddning, där han kan reagera mer eller mindre reflexmässigt – men som i övrigt stillsamt resignerar inför en oövervinnelig tidsanda?

2.3 *Cod. C 61 och den fornsvenska texttraditionen*

Det andra inledande kapitlet (s. 17–32) ägnar Morris åt en ingående och mångskiktad jämförelse mellan den här aktuella *Cod. Ups. C 61* och den stora handskrift som (jämte en obetydligt senare avskrift) ensam inrymmer samtliga åtta böcker av Birgittas uppenbarelser på fornsvenska: *Cod. Holm. A 5 a*, tillhörig Kungl. Biblioteket i Stockholm.¹⁵ Alltsedan Klemmings 1800-

¹⁵ En översikt över den birgittinska handskriftstraditionen på fornsvenska ger senast Wollin 1991b.

talsuptryck, där A 5 a ligger till grund för bok 4–8, har denna väl bevarade codex framstått som "huvudversionen" av Birgittas uppenbarelser på fornsvenskt språk (jämte den några decennier yngre *Cod. Holm. A 33*, som Klemming använde för trycket av de tre första böckerna). – *Cod. A 5 a* dateras allmänt till tidigt 1400-tal. Den är ett helt enhetligt verk, jämnt och prydligt utskrivet i Vadstena av samma hand tvärsigenom.

Att denna handskrift i kraft av sin respektabla ålder, sitt fullständiga och välordnade innehåll och sin sobra yttre framtoning sattes högt av 1800-talets textutgivare är naturligt. Lika lite behöver man egentligen förvåna sig över Klemmings låga tanke (citerad inledningsvis) om den runt hundra år yngre, kompilatoriskt hopkomna, innehållsligt röriga och i vissa partier halvt konceptartat utskrivna C 61.

Det förra seklets filologiskt oskuldsfulla sätt att värdera fornsvenska Birgittahandskrifter¹⁶ utmanades egentligen inte förrän vid 1900-talets mitt. Märta Wessén publicerade då ett fotografiskt avtryck av en annan viktig fornsvensk Birgittahandskrift, *Cod. Holm. A 5 b* (M. Wessén 1949). Denna tillhör mitten av 1400-talet och omfattar stora partier av de fyra första böckerna; den blev liksom C 61 aldrig utgiven av Klemming. Utgivaren kan påvisa att språkformen i handskriften avviker bestämt från den i Klemmings båda "huvudcodices"; skillnaden består främst däri att A 5 b tycks representera 1380-talets allmänt antagna "återöversättning" i ett ursprungligare, latinet mera närstående skick, medan versionerna i A 5 a och A 33 språkligt sett avviker mera från den latinska förlagan. Tanken att de sistnämnda handskrifterna skulle förete spåren av en språkligt och stilistiskt inriktad bearbetning, som A 5 b undgått, var väckt.

C. I. Ståhle publicerade, som inledningsvis påpekades, i mitten av 1950-talet en mindre undersökning (Ståhle 1956) av ett nyfunnet handskriftsfragment med anknytning till *Cod. A 5 b*. Fyndet aktualiserade samtidigt den sedan Klemmings dagar i stort sett bortglömda C 61. Ståhle kunde meddela att den senare handskriften vid en preliminär granskning befunnits förete samma karakteristika i språkformen som A 5 b; iakttagelsen avsåg särskilt den senare dryga halvdelens av handskriften: den stora, med samma hand utskrivna sviten av bok 5–7. – Mera ingående studier i de tidigare partierna av C 61 (bok 3, 4 och 8), företagna av J. Gussgard några år senare (Gussgard

¹⁶ Oskulden delades inte av alla. Den legendariske C. J. Schlyter, numera internationellt erkänd som stemmats uppfinnare (se Holm 1972), fullbordade sin monumentala tolvbandsedition av Sveriges medeltidslagar redan 1869; Klemming hade då ännu inte avslutat fjärde volymen av sitt Birgittatryck. Schlyters edition var baserad på en metodiskt modern handskriftskritik, klart redovisad (på svenska och latin – jämte världens äldsta påvisade regelrätta handskriftsstemma) i inledningen redan till första bandet 1827. Varken Klemming eller hans medarbetare i Fornskriftsällskapet hade hållit sig à jour med denna tidiga, teoretiskt avancerade svenska textfilologi, än mindre med dess internationella inspirationskällor (se härom senast Frederiksen 1991).

1961), bekräftade Stähles iakttagelse vad avser den stora fjärde boken, delvis också den åttonde, medan däremot förhållandet mellan handskrifterna i bok 3 befanns avvika radikalt från det övriga mönstret.

Med E. Wesséns därpå följande (men delvis långt tidigare färdigställda) redovisning (Wessén 1976) av samma ursprungliga, mera latiniserande språkform i ytterligare en handskrift, den viktiga *Cod. Holm. A 110* (*Cod. ”Oxenstierna”*) från 1300-talets slut,¹⁷ började konturerna framträda ganska tydligt i en mera nyanserad bild av den fornsvenska Birgittatraditionens inre sammanhang. På forskningens nuvarande ståndpunkt förefaller det rimligast att tänka sig en ursprunglig, rätt strikt latinbunden översättning av revelatiönernas hela textmassa, utförd i Vadstena på 1380-talet. Denna delvis arkety-piska version företrädes närmast av handskrifter som, i ordning efter ålder, *Cod. Holm. A 110*, *Holm. A 5 b* och *Ups. C 61*, samt av ett par smärre fragment. Översättningen får tänkas i varje fall en gång, omkring 1400, ha genomgått en språkligt inriktad *bearbetning* med stilistiskt sammansatt, delvis i någon mening ”försvenskande” tendens. På denna bearbetning bygger språkformen i dels *Cod. Holm. A 5 a* (samt den därav avskrivna *Skokl. 136*), dels *A 33* (alltså bok 1–8 i Klemmings tryckta ”huvudtext”). Det är möjligt (särskilt med hänsyn till Gussgards iakttagelser) att bearbetning skett i Vadstena mer än en gång. I så fall vilar *Cod. A 33* på ett annat, rimligtvis något senare bearbetningsföretag med möjligen något annan stilistisk tendens än det förra; en sådan senare bearbetning skulle vidare sannolikast utgå från den arkety-piska versionen, inte bygga vidare på den tidigare bearbetningen. – Det är påfallande att den yngsta handskriften alltså företräder den äldsta textavfattningen: den är ”recentior non deterior”.¹⁸

Morris bygger sin jämförelse av *Cod. C 61* med *A 5 a* på en omfattande genomgång av de avvikelser hon funnit i bok 5, sorterade på skilda språkliga analysnivåer och ställda mot den latinska förlagan. Resultaten bekräftar ganska entydigt tidigare iakttagelser; i just femte boken är det alltså främst Stähles rapport från femtioalet som hon har anledning att relatera sin undersökning till.

Lexikaliskt visar Morris t.ex. hur *C 61* gärna företer mera exakta ekvivalenter till latinska ord (som när frasen *ad manum hominis* återges *j manzsins handh* i *C 61*, *j manzsins värio* i *A 5 a*). Det motsatta förhållandet förekommer tydligt också, men mindre frekvent. – På en intressant och tidigare icke iakttagen tendens visar Morris i en förteckning över fall av återgivning med *inhemsk* ekvivalent i *C 61*, där *A 5 a* sägs välja ett *lånord*. Det är dock tvivelaktigt i vilken mån Morris verkligen bevisar något sådant: flera av de ord hon anför ur *A 5 a* torde vara inhemska. Hennes iakttagelse skulle, i den

¹⁷ Utgiven av Geete 1901.

¹⁸ För detta i sammanhanget centrala begrepp se Maas 1960, 31 f.

mån den är styrkt och håller för generalisering, innebära att bearbetaren bakom A 5 a i varje fall inte kan beslås med några puristiska böjelser; den omtalade "försvenskningen" skulle ha andra förtecken. – Iakttagelser om avvikande prepositionsbruk i de båda handskrifterna är svåra att passa in i något mera intressant mönster.

Syntaktiskt meddelar Morris välkända data. Det är en gammal iakttagelse att participialkonstruktioner (liksom tunga gerundium- och gerundivfraser) i den latinska förlagan, kopierade av översättaren, gärna bevaras även i ganska hårt latiniserad form i den traditionsgren som C 61 företräder, men ersätts av "ledigare" konstruktionstyper, främst bisatser, i A 5 a. Morris bidrar med ytterligare ett par exempel. Ett analogt – och lika välkänt – fenomen är behandlingen av förlagens ofta tunga substantivfraser i genitiv (av typen *eleccio boni et mali*), i de båda fornsvenska traditionsgrenarna intakt kopierade (*goz och ilz wthwäilsse*, C 61) resp. återgivna med infinitivfraser (*at vtualia got ällär jlt*, A 5 a; det handlar alltså inte om "subordinate clauses", som Morris olyckligtvis säger!).

Under rubriken "Style" har Morris samlat en icke obetydlig mängd avvikelser mellan de båda handskrifterna och försökt sortera dem på skilda kategorier. Det är inte lätt, och resultatet övertygar inte genomgående.

Ett första delavsnitt ägnas de i dessa sammanhang närmast klassiska "ordparen"; dubbleringen med synonym vid återgivning av enkelt ord i förlagan har länge ansetts reflektera en senare fas i texttraderingen. Det kan därför väntas att enkelt ord i C 61 (och i latintexten) skall motsvaras av dublett i A 5 a. Så förhåller det sig också. – Morris antyder de olika typer av ordpar som förekommer och sorterar fram en lista över ett dussintal fall som utmärker sig däri, att de båda handskrifterna valt helt olika ord; (*blandiens – blydkandhe* C 61 – *blidhir ok lustelikin* A 5 a); annars brukar en av komponenterna i paret gärna vara identisk med den andra versionens enkla ord.

Som "stylistic embellishment" betecknar Morris, väl något oprecist, olika fall av tillägg, främst av enkelt förklarande karaktär (*respondeo – Swarar Iach* C 61 – *Suarar jak thik* A 5 a). Som väntat är det normalt A 5 a som uppvisar dessa additioner. Även utelämnningar i A 5 a av latinskt material som representeras i C 61 förekommer emellertid (*per similitudinem quandam verborum – swa som mädh ordha liiknilsom* C 61 – *mz ordha liknilsom* A 5 a; *quandam* förutsätts alltså återgivet i *swa som*). – Övriga avvikelser registreras under kategorier som "confusion of *och* and *at*" (ett notoriskt fenomen i svensk medeltidsskrift), skifte mellan andra och tredje personens verbformer, avskrivarfel och förvirring i rubriker.

Så gott som samtliga avvikelser som exemplifieras under rubriken "stil" låter sig lätt inordnas i samma övergripande mönster som de lexikaliska och syntaktiska fenomenen. Den latinska förlagens språkform är på samtliga punkter i större utsträckning bevarad i C 61, medan A 5 a uppvisar en

stilistiskt något ”avlatiniserad” version. Morris framhåller att de båda handskrifterna följer varandra mycket nära utom på just de exemplifierade punkterna, och hon kan därmed konkludera: ”The above discussion has shown that MS M [d.v.s. Cod. C 61] must be taken into consideration in the reconstruction of the original translation of Book V.”

Det är inte svårt att instämma i slutsatsen, den är föga sensationell. Detta tar naturligtvis ingenting från dess värde; bekräftelser av på goda grunder antagna men otillräckligt verifierade sammanhang är ju ett nödvändigt inslag i seriös forskning. För övrigt var entydigheten i Morris’ resultat ingalunda helt förutsägbar; det mer komplexa utfallet av Gussgards undersökning av i stort sett samma materia för trettio år sedan bör ha manat till försiktighet. – På en punkt kan jag dock inte undanhålla viss kritik.

Det tycks uppenbart att Morris lagt ned försvarlig möda på typologisk analys och kategorisering av sina iakttagelser. Rimligtvis har detta utmynnat i en klar uppfattning om de kvantitativa proportionerna mellan de typer och exempelgrupper hon urskiljer. Det är mycket beklagligt att läsaren inte får ta del av hennes överblick på den punkten. Vad man finner i hennes text är själva exemplen, till bekräftelse på allmänna utsagor om förekomst, ibland modifierade med diffusa antydningar om frekvenser och proportioner. Vad man saknar är en stringent och uttömmande redovisning, gärna statistiskt inriktad och utförd i tabellform, av de urskilda kategoriernas faktiska frekvenser. Förmodligen dikteras Morris’ framställningssätt av en essäistisk tradition, som är fast rotad i brittisk humaniora, men mindre odlad hos oss. Insikten härom är till ringa tröst för en svensk läsare, som hade uppskattat mera av kvantitativa hårddata.

2.4 *Cod. C 61 och latintexten*

I sitt tredje och avslutande inledningskapitel (s. 33–52) går Morris in på problemen kring den fornsvenska textens relation till den latinska förlagan. I ännu högre grad än i det föregående kapitlets diskussion kring den interna svenska texttraditionen kan hon här anknyta till tidigare forskningsresultat: frågan om prioritetsförhållandet mellan latinsk och fornsvensk version av Birgittas uppenbarelsen är – eller har åtminstone varit – ett av de klassiska debattämnena i svensk medeltidsfilologi. Den som i dag ger sig i kast med dessa problem börjar därmed på ganska kvalificerade premisser.

Så t.ex. kan Morris lugnt utgå från det grundläggande prioritetsförhållande mellan versionerna som jag just implicerade. Detta är i sina huvuddrag någorlunda entydigt: den bevarade fornsvenska versionen är i det stora hela produkten av en översättning, verkställd i Vadstena i 1300-talets slut, från en latinsk text, som i sin tur kan återföras på biktfadernas översättning från Birgittas ursprungliga, i dag nästan helt förlorade svenska version. Detta

fastställdes redan i vårt sekels början (i första hand av Westman 1911 och Kraft 1929). Den grundläggande bilden har sedermera underbyggs – men också nyanserats och preciserats – av delvis samma forskare som de tidigare nämnda (Ståhle 1956, Gussgard 1961, Wessén 1968, 1976). Väl så viktiga i detta sammanhang är dock latinisternas insatser, främst de av Hollman 1956, Bergh 1971 och Eklund 1983–84; Berghs utredning är grundläggande för vår uppfattning av förhållandena i den här aktuella femte boken.

Att fragmentariska rester av Birgittas svenska originaluppteckningar bevarats i de s.k. autograferna tillhör den moderna Birgittafilologins säkra rön (Högman 1951). Att den bevarade latinska texten (i någon eller några av sina många, lätt divergerande versioner) nöjaktigt återspeglar vadstena-översättarnas egna förlagor – och inte någon på deras grundval bearbetad version – är däremot inte ett rön utan ett antagande. Det tillhör samma filologis tysta förutsättningar, dess alltjämt obevisade utgångshypoteser.¹⁹ Morris är väl medveten om denna grundläggande svårighet, och hon reserverar sig uttryckligen för den osäkerhet som vidlåder alla forskningsresultat inom området. – Hennes undersökning aktualiserar dock, som jag i det följande skall visa, i mindre grad problem kring resultatens reliabilitet, i högre grad kring deras relevans, därtill också kring Morris' egen metodiska akribi.

Morris förelägger sig två uppgifter. Hon vill först diskutera ”some of the main features of the translation . . . , based on a comparison between the extant Latin and Swedish texts” (s. 33; nedan 2.4.1). Och vidare: ”In the following discussion an attempt will be made to identify the Latin sources used by the translator” (ibid.; nedan 2.4.2). Vardera uppgiften ägnas ungefär lika stort utrymme (ett tiotal sidor).

2.4.1 Översättning och parafra. Textvolym

Morris inleder sin genomgång av översättarens språkliga behandling av sin förlaga med ett exempel, som enligt hennes åsikt ”will suffice to illustrate the relationship between the two texts” (s. 34). Exemplet lyder:

Rev. V, 12, 27–28

Transmutata ergo voluntate inchoate sunt due vie. Vna ducebat ad celum, alia abducebat; obediencia duxit ad celum, inobediencia seduxit. Quia ergo in hominis arbitrio erat electio boni et mali, scilicet obedire et non obedire, ideo peccauit, quia aliter voluit quam ego Deus volui eum velle (Bergh 1971, 139, 80–84).

¹⁹ Antagandet problematiseras av Eklund 1983–84, dock bara med tillämpning på en ganska perifer birgittinsk text (*Quattuor orationes*).

Cod. Ups. C 61

Än sidhan vilin vmskaptis / böryades twa vägha en leddhe till hymmerikis och annor borthledde / lydhnan leddhe till hymmeriikis / *oc olydhnan* bortleddhe Och för thy ath goz *oc ilz wthwäilisse* war j mansins syälffzwalde / som war at lydha och ey lydha / hwilkin thy syndadhe ath han annor ledh vildhe än Iach gwdh vildhe ath han skwlde wilia (Morris 1991, 111, 9–16).²⁰

Morris kommenterar vissa karakteristika i översättarens strategier, sådana de illustreras i detta textställe. Hon framhåller t.ex. att förlagans syntax kopieras i den senare delen av passagen, åtminstone i anslaget: den med *Quia* inledda bisatsen återges med en lika underordnad *för thy ath*-sats. Men, fortsätter hon, ingen huvudsats motsvarar det latinska *ideo peccauit*; i stället återger översättaren som synes med en relativsats: *hwilkin thy syndadhe*. Detta leder i slutändan till syntaktisk kollaps i den svenska versionen. Dessutom, påpekar Morris bl.a., har översättaren ändrat ledföljden: frasen *eleccio boni et mali* tillhör den latinska bisatsens sista led, medan ekvivalenten *goz oc ilz wthwäilisse* är den svenska bisatsens första led.

När detta exempel anförs, har Morris just gjort följande utfästelse:

It can be assumed (unless it is otherwise stated) that MSS M and B [d.v.s. Cod. C 61 resp. A 5 a, min anm.] are in agreement in the passages discussed here (s. 33, not 2).

Motsvarande textställe i Cod. A 5 a citeras inte, och ingenting sägs om relationen mellan C 61 och A 5 a i just detta ställe. Det lyder i den senare handskriften sålunda.

Cod. Holm. A 5 a

Än sidhan wilin vmskaptis byriadhus tve vägha en ledde til himerikis ok annar bortleddhe Lydhnan ledde til himerikis ok olydhnan bortleddhe ok for thy at *thz var j manzsins siälfs valde at vtualia got ällär jlt var thz j manzsins siälfs valde at liwdha ällir ey liudha hwilkin thy syndadhe at han annorledh ville än jak gudh ville at han skulle vilia* (BU 2, 302, 13–20).

I nyss berörda sekvenser (kursiverade i citatet) är avvikelserna mellan de båda handskrifterna som synes betydande. – Saken kan väl förklaras som en enstaka lapsus från Morris’ sida (stickprovskontroller bland exemplen i den följande framställningen tyder på att det är så) – ett förbiseende som olyckligtvis råkat drabba det första och tyngsta exemplet i avsnittet. Men det kan inte avfärdas så lätt. Dessa två huvudversioner av den fornsvenska texten går här nämligen i sär på ett sätt som, ställt mot latintexten, aktualise-

²⁰ Konjunktionen *oc* är på två ställen i exemplet fornsvenska version – ovan markerade med kursiv – *korrektors* verk: i första fallet tillagt, i andra fallet insatt genom rättelse av den föregående handens *ath*.

rar grundläggande frågor kring den antagna översättningen bakom C 61 och bearbetningen bakom A 5 a.

Versionen i A 5 a företer sålunda en ny huvudsats efter bisatsens slut: *var thz . . .* Frasen *j manzsins siälfs valde* upprepas här som ett adverbialt led i denna nya huvudsats, varvid genitivattributet *manzsins* fungerar som korreolat till *hwlkin*; med bevarad relativsyntax har alltså passagen ”räddats” syntaktiskt. – Den enklaste förklaringen ligger väl i antagandet att bearbetaren bakom A 5 a, genom sitt inskott (alltså av sekvensen *var thz j manzsins siälfs valde*) i en svensk grundtext av den typ C 61 representerar, velat åstadkomma just en sådan förbättring av en uppenbart havererad syntax. Att han därvid utförde sitt ingrepp genom modifierande utbyggnad av den föreliggande svenska versionens språkform och inte genom rättelse efter latintexten (som ju här företer en annan och enklare syntax), är mycket väl förenligt med vår bild av en bearbetare som gick fram oberoende av latinskt textmaterial. Huruvida det syntaktiska ”haveriet” skett i själva översättningen eller i ett senare led i den av C 61 företrädda textrecensionen, mellan översättning och bearbetning, förblir däremot en öppen fråga.

Vi konstaterade vidare, med Morris, att C 61 har omkastad ledföljd i sin *för thy ath*-sats i relation till latintexten. Ledföljden i A 5 a är däremot den latinska, åtminstone såtillvida som subjektsledet står sist: *thz var j manzsins siälfs valde at vtualia got allär jlt : in hominis arbitrio erat electio boni et mali*.²¹ Den senare ordningen låter sig ju lätt förklaras i den svenska satsens grammatiska struktur, då en infinitivfras i funktion som innehållstungt egentligt subjekt normalt placeras i satsens slut. Medveten anslutning till latinversionen från A 5 a-bearbetarens sida är alltså redan på denna grund inget nödvändigt antagande; det motsäges ju också av vår allmänna bild av en bearbetning genomförd i princip oberoende av latinsk text. Skulle bearbetaren bakom Cod. A 5 a till äventyrs ha konsulterat latinversionen på just detta ställe, borde han väl ha tagit intryck också av dess enkla och genomskinliga utformning av den efterföljande huvudsatsen och därmed kunnat undvika den klumpiga upprepning han nu ger sig in på för att rädda syntaxen.

I C 61 är avvikelsen från förlagens ledföljd svårare att förklara. Särskilt i förening med den syntaktiska kollapsen i meningsslutet är den onekligen påfallande. Det är naturligtvis möjligt att något fallerat under den mer än hundraåriga avskriftstradition som föregår C 61.

Stället utgör därmed ett memento. A 5 a-versionen företräder ibland – punktvis, trots sin förankring i en väl betygad språkbearbetning i Vadstena – den ursprungligare läsningen. Det händer då också att skenet bedrar: bearbetaren kan på en eller annan punkt, helt utan kontakt med latinversionen,

²¹ Återgivningen i A 5 a med infinitivfras av latinets ”objektiva genitiv”, bibehållen i C 61, är däremot ett välkänt och mycket typiskt inslag i bearbetarens stilistiska repertoar. Det berördes ovan i avsn. 2.3, s. 217 ff.

ha "råkat" återställa dennas ordning.

Allmänt sett illustreras här – än en gång – nödvändigheten att vid bedömning av varje enskilt textställe väga in vittnesbörden från *hela* handskriftstraditionen, svensk som latinsk. Härvidlag är det exempel Morris valt som tydfall alldeles ovanligt åskådligt, och det är beklagligt att hon inte gör adekvat bruk av dess vitsord.

Morris fullföljer sin undersökning av översättarens arbetssätt med en relativt omfattande diskussion särskilt kring *textvolymens* förändringar i försvenskningen (s. 34–42). Utgångspunkten är iakttagelsen att översättaren – trots en allmän strävan att hålla sig mycket nära förlagans språkform – ändå tycks mera benägen att förkorta än förlänga: "... although it is very literal, the translation contains large number of omissions, and prunes the Latin text to a considerable degree" (s. 36). Förhållandet illustreras i ett tjugotal exempel, sorterade på sex, löst avgränsade grupper; det rör sig genomgående om översättarbetingad textförkortning av olika kategorier och av olika (i en del fall mycket ringa) omfattning.

Morris preciserar sin utgångspunkt: den föreliggande svenska versionen av bok 5 sägs räkna "some 12 500 words (ints. 1–16, excluding the revs.), compared with 13 700 in Latin" (s. 36, not 5). – Siffrorna är uppseendeväckande. De skulle, om de stämde med verkligheten, innebära en *minskning* av textvolymen i översättningsprocessen med 9 %. I mina egna undersökningar av latinöversättningen i Vadstena²² *expanderar* texten i samtliga fem granskade textpar med i genomsnitt 23 %; det högsta värdet (noterat i Jöns Buddes Mechtildtolkning) är 39 %, det lägsta 10 %. Bottennoteringen hänför sig till (bl.a.) just Cod. C 61 i Birgittas *sjunde* bok – alltså en text mycket nära relaterad till Morris' här aktuella och enligt etablerad uppfattning produkten av samma översättningsföretag på 1380-talet. I en annan Birgittabok i mitt material, ingående i de s.k. *Revelationes Extravagantes*, översatt sannolikt ungefär hundra år senare, ökar textvolymen däremot med 28 %.

Morris' uppgifter har föranlett mig att utföra en egen volymberäkning i samma parti av bok 5. Resultatet är (avrundat till jämna hundratal) 12.300 ord i latinsk version och 12.900 ord i svensk. Det betyder en ökning med 5 %. – Morris' kalkyl torde vara den mindre nöjaktigt genomförda.²³

²² Wollin 1981, 1983. Volymuppgifter meddelas översiktligt 1981, 10 samt 1983, 113. Textexpansionen redovisas och diskuteras mera ingående 1983, 21–38.

²³ Det är möjligt att Morris vid sin ordräkning försummat att skilja mellan de två i denna Birgittabok förekommande texttyperna ("interrogationer" och "revelationer") i latinsk text, trots sin klart deklarerade (och ovan citerade) inskränkning av beräkningen till den förra typen. Det senare, här bortdefinierade textmaterialet är i den fornsvenska versionen placerat efter den sista interrogationen, i en sammanhängande svit i bokens slut. I den latinska versionen är det däremot instrött bland interrogationerna och därmed möjligen lättare att förbise vid en hastig approximation av ordmängden. – Emellertid räknar latinversionens inströdda revelationsmaterial totalt 2.800 ord, alltså dubbla skillnaden mellan Morris' och mina värden för latinsk version. Morris' uppenbara felkalkyl kan alltså inte förklaras (bara) utifrån denna, möjligen förbisedda, redaktionella olikhet mellan latinsk och svensk textavfattning i bok 5.

Texten i bok 5 krymper alltså *icke* i översättningsprocessen; tvärtom expanderar den i enlighet med det sedvanliga och väntade mönstret vid all översättning från latin till svenska. Härmed bortfaller det mesta av underlaget för Morris' reflexioner kring översättarens koncentrationssträvan.

Dock kanske inte riktigt allt: värdet för textexpansionen i denna bok, 5 %, är verkligen påfallande lågt. Något av förklaringen till detta har väl Morris antytt. Det är nämligen sant att den sorts textförkortande översättargrepp som hon exemplifierar under rubriken "minor omissions" (s. 36 f.) faktiskt ter sig vanliga i bok 5. Ett sådant allmänt intryck är svårt att kvantifiera, men sammanställt med den faktiska effekten av de koncentrerade "parafraser" som Morris också behandlar (s. 37 f.), och som hon tillskriver en central och svårförklarlig roll i översättarens tekniska repertoar (s. 42), kan det nog hjälpa oss att på ett rimligt sätt foga in dessa data kring bok 5 i kända sammanhang. Den samlade ordmängden i de nio textsekvenser av denna karaktär som Morris exemplifierar eller uttryckligen nämner (s. 37 f.) uppgår till runt 600 i latinsk version, drygt 300 i svensk; räknar man bort dessa extremt förkortande passager, har översättaren i resten av textparet expanderat volymen med 7 %. Morris' "minor omissions" är då fortfarande inkluderade i beräkningsunderlaget; en grov skattning av deras samlade effekt skulle kanske bringa oss i rimlig samklang med den textexpansion runt 10 % som alltså påvisats för den mycket nära besläktade bok 7 i samma handskrift.

Det är otvivelaktigt önskvärt att studier som dessa är grundade i korrekta data.

2.4.2 Svårfunnen förlaga?

Den andra uppgiften Morris förelägger sig i sin utredning kring Cod. C 61 och latintexten består alltså i ett försök att identifiera den svenske översättarens latinska källa, d.v.s. hans utgångstext (s. 42–52). Företaget motiveras delvis av resonemanget i föregående avsnitt: karaktären av en specifik latinsk text, påvisad som förlaga, skulle hjälpa oss att precisera vår uppfattning av översättarens arbetssätt. Det ideala resultatet vore naturligtvis fyndet av en enskild handskrift, som i kraft av specifika särdrag i sin latinska språkform, eller i sin redaktionella utformning, kunde entydigt påvisas som identisk med översättarens förlaga, eller åtminstone som bärare av en text omedelbart avhängig av denna förlaga.

Det skall omedelbart meddelas att Morris inte finner denna handskrift. Ett sådant negativt resultat är självfallet inget tillkortakommande utan har ett värde i sig. Orsaken till nollfyndet ligger i källmaterialet: rimligtvis står en sådan handskrift helt enkelt inte att finna, och just det har Morris alltså visat. Hennes eftersökning är därtill utförd med aktningvärd metodisk precision och såtillvida värd att följa. Men – och det skall också omedelbart

sågas – företaget är inte tillfredsställande anknutet till sina egna premisser, vilket delvis urholkar resultatets värde.

Utgångspunkten erbjuder sig i den kartläggning av den latinska handskriftstraditionens förgreningar som de svenska latinisterna genomförde redan i ett tidigt skede av sin monumentala birgittinska editionsverksamhet. Grundläggande för den centrala Liber celestis-konstitutionen är stemmat för de utgivna böckerna 1, 5 och 7 (Undhagen 1978 resp. Bergh 1971 och 1967). Morris gör gott bruk av samtliga dessa editioner. Hon har dessutom haft möjlighet att tränga bakom variantapparaternas något selektiva redovisning genom studier i den kompletta samling av mikrofilmade latinska Birgittahandskrifter som man disponerar över vid Institutionen för klassiska språk i Uppsala. I princip skall därmed ingenting i den kända och bevarade handskriftstraditionen av bok 5 på latinskt språk ha behövt undgå henne.²⁴

Söker man *förlagan* till en *översättares produkttext* bland handskrifter ordnade i ett stemma, kan man utgå från vissa grundpostulat, formulerade inom ramen för textfilologins klassiska teori om gemensamma och särskiljande fel (se t.ex. Maas 1960). Översättaren har rimligtvis hämtat sin förlaga i den handskriftsgrupp, och ytterst i den enskilda handskrift, som hans produkt delar flest signifikanta fel med – ”fel” då bestämda i relation till arketyper eller till författarens ursprungliga version.²⁵

Morris tillämpar denna metod på det uppställda förlageproblemet. Under systematisk jämförelse av större handskriftsgrupper i den latinska texttraditionens stemma med den fornsvenska traditionen, företrädd av Cod. C 61 (Cod. A 5 a åberopas bara vid relevant divergens från C 61), prövar hon, i ordning efter fallande stemmatisk hierarki, fyra hypoteser: översättaren har hämtat sin förlaga 1 ovanför arketyper (den svenska versionen har då den korrekta formen, förvanskad i hela latintraditionen), 2 i arketyper själv (den svenska versionen delar fel med hela latintraditionen), 3 i den ena huvudförgreningen av den latinska traditionen, den s.k. **beta**-grenen (den svenska versionen delar fel med den), 4 i den andra huvudförgreningen av den latinska traditionen, den s.k. **pi**-grenen (den svenska versionen delar fel med den).

²⁴ Det har det lika fullt: se nedan not 26.

²⁵ Detta är något mindre trivialt än det vid första påseende kan verka. Vid jämförelse mellan översättarprodukten och en given, i stemmat företrädd handskrift eller handskriftsgrupp kan nämligen en gemensam avvikelser från stemmats övriga handskrifter eller handskriftsgrupper tolkas på två sätt: som ett gemensamt fel, kontrasterande såväl mot andra handskrifter som mot arketyper, eller som en gemensam korrekt form, kontrasterande mot andra handskrifter men övertagen från, och gemensam med, arketyperns form. Bara i det förra fallet blir den gemensamma avvikelser i striktare mening bindande. Den diskvalificerar då alla textversioner med högre position i stemmats hierarki (t.ex. arketyper själv eller en ännu ursprungligare version) som förlaga; i det senare fallet kan förlagan däremot sökas på i princip alla nivåer över den aktuella handskriften/handskriftsgruppen, i och ovanför stemmat. – Morris utvecklar dessa sammanhang med viss grundlighet.

Nu förhåller det sig emellertid så – det tillhör i själva verket de välkända förutsättningarna för dessa studier, redovisade om inte annat i de tre nämnda editionernas inledningar – att en viss undergrupp bland handskrifterna i den ovannämnda **pi**-grenen i latinisternas stemma, de i den s.k. **sigma**-förgreningen, innehåller bland annat de handskrifter som tillkommit i *Vadstena*. Insikten härom borde, tycker man, stämma en forskare i Morris' utgångsläge till någon eftertanke. – Var skulle, måste man väl rimligtvis fråga sig, en svensk översättare av Birgittas uppenbarelser, verksam i Birgittas eget kloster, ha hämtat sin latinska förlaga, om inte där han befann sig? Och var skulle skrivarna bakom dessa bevarade latinska handskrifter med vadstenaproveniensen – Cod. Falkenberg, Cod. Calmarnensis: båda alltså av latinisterna hänfödda till **sigma**-gruppen – ha hämtat sina förlägg, om inte i samma latinska texttradition, kanske i samma fysiska text, som den vilken översättaren, verksam på samma ställe, utgick från?

I samma mönster infogar sig för övrigt Editio princeps, Ghotan-trycket 1492, vars textgestaltning latinisterna också kunnat entydigt anknyta till **sigma**-handskrifternas. Morris har ju därtill själv konstaterat (jfr ovan avsn. 2.2, s. 211 ff.) att *korrektorn* av utskriften i C 61 på ett par ställen i bok 5 kan påvisas ha konsulterat en latintext med samma specifika vadstenaanknytning, däremot aldrig någon vars utformning distinkt pekar bort från Vadstena.

Enkelt uttryckt: i Vadstena har man arbetat med vadstenatext. Eller: översättaren tog sin förlaga på hyllan.

Morris tycks obekymrad om dessa yttre saksammanhang. Så vitt jag kunnat finna nämner hon dem inte ens. Energiskt, och utan diskussion kring premisserna, drar hon i stället i gång sitt tunga filologiska analysmaskineri; hon kör det sedan med fast hand, så långt materialet räcker. Man undrar om hon själv blir förvånad över resultatet: antal och konstellationer av separerande och gemensamma fel gör det möjligt att övertygande avvisa de tre första hypoteserna, i tur och ordning, medan den fjärde visar sig hålla måttet. Här kan Morris anföra ett halvdussin exempel på fel som förbinder den fornsvenska versionen med det latinska stemmats **pi**-förgrening; tre av dessa fall finner hon på språkligt formella och på innehållsliga kriterier så övertygande att de medger slutsatsen: "it seems clear that the translator had a source within the pi group" (s. 48). Under hyparketyten **pi** driver Morris sedan prövningen vidare: hon kan på analoga grunder avvisa samband med svensk version i den ena av dess förgreningar men (försiktigt!) hävda sådant samband i den andra, d.v.s. i **sigma**-gruppen – om vilken vi alltså redan vet att den inrymmer samtliga kända latinska handskrifter med Vadstenaproveniensen. Tre fall, sägs det, "appear sufficiently reliable to be able to suggest a source within the sigma group of MSS" (s. 51).

Det är sant, och det framhölls ovan (avsnitt 2.3, s. 217 ff.), att empirisk

verifikation av på goda grunder postulerade samband är ett lika legitimt som nödvändigt inslag i god forskning. Också det rimligt förutsägbara måste kunna prövas förutsättningslöst. Men gränslinjen mot den rena trivialiteten får inte överskridas. På andra sidan den gränsen slår verifikationen över i parodi på sig själv.

Morris’ resultat behöver för den skull kanske inte avfärdas som truismer alltigenom. Det är ju en sak att förlagans hemhörighet i en vadstenabaserad gren av den latinska texttraditionen är förutsägbar, en helt annan att fastställa vilken specifik handskrift inom denna förgrening som närmast företräder den ursprungliga förlagans text. När Morris väl nått fram till denna punkt, blir hennes undersökning i mera egentlig mening intressant.

Inom **sigma**-gruppen använder och redovisar Bergh i sin edition av bok 5 bara tre handskrifter (se Bergh 1971, 67). Detta är otillräckligt som underlag för jämförelse med fornsvenskt material i det här aktuella syftet, i synnerhet som ingen av de tre handskrifterna kan entydigt bindas till den svenska versionen. Morris mobiliserar då det ovan nämnda mikrofilmsarkivet och granskar ytterligare tretton handskrifter, som i editionerna av bok 1 och 7 (Undhagen 1978 resp. Bergh 1967) också hänförts till **sigma**-gruppen. Som inledningsvis nämndes är resultatet negativt: ingen bevarad enskild handskrift låter sig entydigt påvisas som identisk med eller direkt härledbar till den svenske översättarens förlaga.²⁶

Det närmsta man kan komma en empiriskt verifierad sanning om den latinska förlagan till den stora svenska Liber celestis-översättningen i Vadstena under 1300-talets sista decennier – åtminstone vad gäller bok 5, och åtminstone på grundval av den utredning Morris redovisar – ligger alltså, återigen, i anknytningen till den förgrening av den latinska handskriftstraditionen som i filologernas stemma åsatts beteckningen **sigma**. Denna grupp omfattar i bok 1, 5 och 7 ett tjugotal handskrifter. För gruppen konstitutiva gemensamma fel, avläsbara i latinsk språkform och i redaktionella arrangemang, pekar mot den fornsvenska textavfattningen: ungefär men inte exakt så bör vadstenaöversättarens ursprungliga, hittills icke påträffade latinska förlaga ha tett sig.

Allmänt måste sägas att det tredje inledningskapitlet, det som ägnas studier kring den utgivna handskriftens förhållande till latintexten, är det minst övertygande partiet i Morris’ bok.

²⁶ Av de sexton för undersökningen relevanta handskrifterna har, medger Morris (s. 51, not 23), endast tretton varit tillgängliga för henne i mikrofilmsarkivet. Att den sökta förlagan skulle dväljas bland de tre som undsluppit granskningen (nämnda i slutet av noten) – eller bland dessas förlagor: två av dem är daterade till senare hälften av 1400-talet, den tredje (från Kraków) till 1386 – är alltså en teoretisk möjlighet som ännu kan utredas. Det lovar dock knappast positivt utbyte: ingenting talar för att dessa tre handskrifter skulle ha närmare anknytning till Vadstena än någon annan i gruppen.

3 Utgåvan

Det egentliga föremålet för Morris' insats är alltså ett enda dokument, den fornsvenska Birgittahandskriften Cod. Ups. C 61, varav ett begränsat parti, bok 5 i *Liber celestis*, ederas diplomatariskt (s. 55–161). Syftet är då inte att konstituera Birgittas egen text – eller ens den postume huvudredaktörens, kardinalen Alfonsos, text – i svensk avfattning (textutgåvor tjänar ju oftast sådana ändamål), utan att dokumentera textavfattningen i just denna specifika handskrift. Editionens målgrupp är väl främst filologer – nordister och latinister – som är intresserade av handskriftens vitsord för en (i den ena eller andra meningen) ”korrekt” konstitution av den svenska eller latinska Birgittatexten. Jag värderar här Morris' arbete i första hand i relation till dessa användares behov (3.1). Emellertid kan man – och bör man, enligt mitt förmenande – också diskutera om en utgivningssatsning av detta slag eventuellt därutöver kunde ha riktats till en något vidare krets av presumtiva intressenter (3.2).

3.1 *Filologernas edition*

Den exklusiva kretsen av filologiskt inriktade brukare torde ha rätt att ställa åtminstone ett, helt grundläggande krav på en diplomatarisk edition av detta slag. Den skall *reproducera* dokumentets text – dess redaktionella gestaltning och dess språkform – med sådan grad av fullständighet, pålitlighet och exakthet på detaljnivån att den åtminstone i det praktiska vardagsarbetet, och för flertalet forskningsuppgifter, kan ersätta dokumentet självt. – Reproduktionen skall därvid redovisa samtliga påvisbara stadier i det föreliggande skriftdokumentets genesis. Förutom kopistens eget grundarbete, själva den löpande utskriften, handlar det om sekundära textelement, främst olika slags rasurer och additioner, ofta utförda av en senare hand. Sådant låter sig i regel bara åskådliggöras med hjälp av en kommentar, som löper jämsides med texten. Kommentaren kan – och bör – kompletteras med uppgifter om varierande läsningar i andra, parallella textdokument; den antar därvid delvis karaktären av ”variantapparat”.

Denna elementära skiss av en god diplomatarisk textedition kan samtidigt tjäna som allmän beskrivning av Morris' insats. Hennes utgåva av Birgittas femte bok i Cod. Ups. C 61 är utförd enligt konstens alla regler. Reglerna är i detta fall kodifierade efter en kontinental praxis, utarbetad av François Masai (1950, 190 ff.), annars veterligen icke tillämpad i utgivning av nordisk medeltidstext.

Det förefaller helt uppenbart att Morris' utgåva väl håller måttet. Vid ett flertal större stickprov (omfattande spridda helsidor i editionen, kollationerade mot handskriften) har jag icke uppdagat ett enda misstag i själva

texten.²⁷ Morris har därmed hedersamt skilt sig från kärnan i sitt uppdrag.

Kommentardelen nedanför texten föranleder däremot ett par påpekanden. Det första är av mera generell natur.

Den Birgittaforskare som arbetar med Morris' edition kan möjligen tänkas ha skäl att beklaga utgivarens fullständiga uraktlåtenhet att vid editionstexten referera till sina föregångares insatser inom den birgittinska filologin. Forskare som Westman, Kraft, Ståhle och Gussgard har kanske inte haft så mycket att säga med anknytning till enskilda textställen i bok 5, men Berghs utredning i latineditionen 1971 – grunden för filologernas nu gällande syn på just den text Morris ederar – borde väl ändå ha varit en naturlig källa för konsekvent anförda referenser, inte bara i inledningen. Bergh diskuterar, i en del fall ingående, några tiotal ställen i C 61:s version av bok 5, i relation till just den problematik som bl.a. motiverar Morris' editionsföretag. Läsaren hade varit betjänt av fullständiga referenser till denna diskussion, meddelade i den löpande kommentaren, i direkt anslutning till varje enskilt textställe.

Hade Morris satsat på ett sådant löpande referenssystem, hade hon förmodligen lättare undvikit ett rätt gravt misstag (antagligen det enda i editionen) som nu belastar hennes textkommentar. Saken skall utvecklas närmare.

I Cod. C 61 står: *Thy ath hon föddhis aff adams släkthe ath myn son skwlle födas aff henne vtan syndh* (Morris 1991, 160, 1–3). Cod. A 5 a återges av Klemming sålunda: *thy at hon föddis aff adams släkt [ok aff syndoghom tho afladh vtan synd] at min son skulle födhas aff hänne vtan synd* (BU 2, 331, 8–10). Morris anför i kommentaren det inklamrade partiet av den senare versionen (jämte motsvarande fras i latinversionen) och anmärker: "a marginal addition in B, omitted in M after *syndh*" (s. 160; B = A 5 a, M = C 61). Dessa påståenden föranleder följande anmärkningar.

För det första har ju de aktuella orden "utelämnats" i C 61 efter *släkthe*, inte efter *syndh*. För det andra, och framför allt, framgår det redan av hakparenteserna i Klemmings text att sekvensen ingalunda är något "marginaltillägg" i handskriften utan supplerad av *utgivaren*, d.v.s. av Klemming själv (som för övrigt upplyser om saken under rubriken "Afvikelser från Handskriften", BU 2, 344). I Cod. A 5 a saknas uppenbarligen denna fras, liksom i C 61. Det är då tvivelaktigt att, som Morris gör, beteckna den som "utelämnad" i en bestämd fornsvensk handskrift – när den alltså i själva verket är helt obelagd i autentisk svensk texttradition. Lika väl eller hellre kan den väl ses som ett tillägg i latinversionen (där den å andra sidan har stöd av alla handskrifter åtminstone i huvudförgreningen **pi**; hela den aktuella sekvensen lyder där: *quia de radice Ade processit et de peccatoribus nata*

²⁷ Det kan noteras att Morris' återgivning med typerna <ä> och <ö> i stället för med ligatur resp. "stunget o" (<æ> resp. <ø>) strider mot den standard som tillämpas vid t.ex. Svenskt diplomatarium.

est, licet sine peccato concepta, vt filius meus de ea sine peccato nasceretur; Bergh 1971, 174, 54–56).

Det är allmänt omvittnat att självvåldiga tilltag som dessa på intet sätt var främmande för Klemming. Bland hans mera regelbundna vanor ingick de dock trots allt knappast.²⁸ Hur som helst, på detta ställe har en något nyckfull 1800-talsutgivare i hastigheten råkat lura en sentida kollega. Stället har diskuterats kritiskt i den tidigare debatten kring denna text (Bergh 1971, 29 f.), så misstaget borde inte ha behövt ske.

3.2 Tolkningsnivåer och målgrupper

Morris' edition aktualiserar flera problem. Jag skall dröja något vid ett av dem, och tar än en gång avstamp i en närmare diskussion av ett enskilt ställe. Vi skall skärskåda en textkritiskt problematisk sekvens i den tolfte "frågan" (Int. 12:17) i den ederade Birgittaboken. Texten anförs nedan efter den moderna latineditionen samt efter de båda ovan jämförda fornsvenska handskrifterna, d.v.s. Cod. Ups. C 61 efter den aktuella editionen resp. Cod. Holm. A 5 a efter Klemmings tryck.

Lib. V, Int. 12:17

Verum eciam iusticia deitatis mee fuit, vt misterium incarnationis diuine absconderetur dyabolo et hominibus tempore gracia reuelandum (Bergh 1971, 137, 45–47).

Cod. Ups. C 61

Och war myns gwddompns räthwiisa / ath myna födilso skwldhe lönas för dyäffwlenom / och oppenbaras mannenom j nadhenne thyma (Morris 1991, 108, 16–19).

Cod. Holm. A 5 a

ok var thz mins guddoms rätuissa at mina fötzlo ämbite skulle lönas fore diäfflenom ok opinbaras mannenom j nathinna tima (BU 2, 300, 32–301, 2).

Stället har diskuterats ganska ingående av Bergh (1971, 26 f.). Han påpekar vadstenaöversättarens uppenbart felaktiga anknytning av *hominibus* som adverbial bestämning till *reuelandum*; i själva verket är sekvensen *dyabolo et hominibus* en enhetlig koordinationsfras, bestämmande *absconderetur*, vartill också sekvensen *tempore gracia reuelandum* är predikativt ansluten. (Alltså korrekt återgivet: '... skulle döljas för djävulen och människorna, för att i nådens stund uppenbaras'.) – Den senare tolkningen är förankrad i normal latingrammatik, medan de fornsvenska versionernas återgivning bygger på ett föga tilltalande syntaktiskt arrangemang.²⁹ Den grammatiskt

²⁸ Till Klemmings fördel talar givetvis hans entydiga markering av, och upplysning om, additionen.

²⁹ Nämligen på koordination genom *et* av en finit verbform (*absconderetur*) med ett gerundivum (*reuelandum*).

bättre underbyggda tolkningen har också sakligt stöd i ett par parallellställen i samma avsnitt.

Som synes bör felet ha uppstått redan i den fornsvenska ”arketypen”: det delas av C 61 och A 5 a. Förmodligen får det skrivas på översättarens konto, och kan inte skyllas någon bearbetare eller kopist, verksam i en senare, internt svensk texttradering. Bergh åberopar saken som en av flera instanser till förmån för den latinska textversionens prioritet framför den fornsvenska: det är a priori rimligare att denna översättning – med sina fel – skett från en grammatiskt oantastlig och sakligt koherent latinsk förlaga, än att en svensk originalversion skulle ha företett samma anomalier.

För en utgivare av Cod. C 61 utgör stället så långt inga problem. Texten är ju ändå läsbar, och den kan läsas på sina egna premisser – d.v.s. i princip på den samtida receptionens villkor, som de tillämnade läsarna själva läste den. Sådant är förvisso svårbedömt, men att texten normalt brukades i föreliggande skick, och i varje fall utan närmare begrundan av en översättarens bakomliggande dispositioner, är ingen djärvare hypotes.

Svårare ställer sig sakläget på en annan punkt i samma passage. Förlagans *misterium incarnationis diuine* återges i A 5 a *mina fötzlo ämbite*, i C 61 *myna födilso*. Den sistnämnda läsningen har av en senare hand korrigerats till *myñ födilse* (vilket Morris på regelrätt sätt meddelar i sin kommentar). – Att A 5 a:s version här är den ursprungligare av de båda svenska torde stå utom diskussion (givet latinsk prioritet). Högst rimlig ter sig vidare Berghs misstanke att *misterium* (som har stöd i den latinska traditionens consensus) av översättaren felaktigt lästs och uppfattats som *ministerium*, vartill just *ämbite* är en normal fornsvensk ekvivalent.³⁰ Slutligen är det knappast märkligt om en kopist i den senare svenska traditionen (senare än eller oberoende av A 5 a-bearbetningen) tyckte att *ämbite* passade dåligt i sammanhanget och helt sonika strök ordet. Tydligen försummade kopisten därvid att samtidigt justera kasusformen i genitivbestämningen *myna födilso*, som alltså kvarstår oförändrad, och därmed grammatiskt löst dinglande, ännu i den sena Cod. C 61. Först corrector av den sistnämnda handskriften reagerar på den besynnerliga vändningen och ”rättar” till den grammatiskt nödvändiga nominativformen. Ingreppet måste ha skett raskt: en blick på

³⁰ Antagandet finner stöd dels i Söderwalls ordbok (vartill även Bergh refererar), dels i det stora medeltida latinsk-svenska glossariet i *Cod. Ups. C 20* (se senast Wollin 1992), där *Ministerium* glosseras *tjänist oc tjänare ämbüthe* (Neuman 1938–42, 143). – Bergh diskuterar även den föga övertygande idén att fornsvenskt *ämbite* faktiskt skulle återge ett korrekt läst latinskt *misterium*. Förutom avsaknaden av belägg för en sådan återgivning hos Söderwall (påpekad också av Bergh), kan meddelas att det omtalade glossariet i *Cod. C 20* återger *Misterium* endast med *lönligh tingh* (Neuman 1938–42, 147). Detta är visserligen ekvivalenten till i första hand en *synonym* till *misterium* i *Catholicon*, men det antyder ändå något om den samtida svenske glossatorns uppfattning. Hans begrepp på denna punkt var sannolikt nog så distinkta. Slutorden i artikeln *Misterium* lyder nämligen: *Nota misterium attenditur in spiritualibus Sed ministerium in temporalibus* (Neuman, *ibid.*).

samma ställe i en latinversion – troligen vilken som helst – hade genast uppenbart översättarens felläsning (jfr ovan avsnitt 2.2 om skivarfel och korrektion). Rimligtvis hade detta föranlett en korrigerings efter den mer birgittinskt trovärdiga modellen 'min födelses mysterium'.

Det senast avhandlade stället kastar skarpt ljus över textutgivningens speciella problematik i ett läge som det här aktuella. Vi rör oss på en nivå långt bortom det ursprungliga budskapets; författaren (vem det nu är – Birgitta? Alfonso?), "sändaren", har sedan länge sagt sitt, och det handlar uteslutande om tolkningen, "receptionen". Men på vilken *tolkningsnivå* skall editionstexten egentligen fungera? Att det inte handlar om nivåerna närmast sändaren – den ursprunglige redaktörens, eller ens översättarens – har vi redan fastslagit. Är det då, när ändringar synbart genomförts av en senare hand, *kopistens* texthantering som skall styra editionen, eller *korrektorns*? I normalfallet är det egentligen bara på den sistnämnda nivån – den sista före den anonyma läsarens (eller åhörarens) – som texten överhuvudtaget "fungerar" på ett begripligt sätt; det är ju just för att den skall göra det som den blivit korrigerad.

Det är förklarligt att t.ex. Bergh, som naturligtvis vill referera till en fungerande fornsvensk text, i sin diskussion av språkformen i C 61 i förekommande fall utgår från korrektorns sekundära variant (givetvis i princip med redovisning av kopistens "primära";³¹ saken har ingen omedelbar relevans för Berghs argumentation). Under ett sådant val kan ligga den outtalade hypotesen att korrektors version är i någon mening "ursprungligare". Vi såg emellertid i diskussionen ovan kring skivarfel och korrektion (avsn. 2.2) att detta inte alltid är fallet, och i det här avhandlade textstället ligger korrektionens poäng just däri, att den i själva "förbättringen" *fjärmar* texten från en uppenbarligen ursprungligare lydelse.³² – De samtida receptionsbetingelserna var onekligen mångskiktade.

För utgivaren av ett dokument som C 61 blir väl den centrala uppgiften att fullständigt redovisa båda nivåerna i textens möjliga läsning, skarpt och konsekvent åtskilda. Som ovan framhållits gör Morris detta. Hon väljer att reproducera den löpande texten okorrigerad, eller korrigerad endast av skrivaren själv (manus prima), medan korrektors insatser (manus secunda) redovisas i den anslutande kommentaren. Arrangemanget är vetenskapligt oantastligt och torde vara det normala i diplomatiska editioner av denna typ; det följer också strikt direktiven hos Morris' auktoritet Masai.³³

³¹ Man kan i detta fall notera att Bergh redovisar korrektionen bara med tillämpning på genitivbestämningen (*myna* > *myn*), inte på dess huvudord (*födilso* > *födilse*). De båda rättelserna kongruerar visserligen grammatiskt; den redundanta är väl dock snarast den som träffar attributet.

³² En talande beteckning för denna sorts textingrepp är i fackjargongen "Verschlimmbesserung".

³³ I sin genomgång av "les signes conventionnels" fogar denne till den aktuella kategorin klara

En sådan anordning tål lika fullt att diskuteras. Vad innebär den t.ex. för en nutida, filologiskt oskolad eller icke filologiskt inriktad läsare, som vill ta del av Birgittas fornsvenska text i det onekligen legitima syftet att förstå Frågornas bok för dess egen skull? Denne läsare vill kanske också förstå boken på editionens premisser, d.v.s. så som texten var tänkt att fungera i detta sena skede av svensk medeltid – givetvis då försedd med de korrigerande förbättringar som många gånger gör en obegriplig ursprunglig text tillgänglig? En sådan läsare måste vara ständigt redo att avbryta sin läsning och konsultera apparaten. Det hade han sluppit om editionen i stället redovisat den av korrektorn ”förbättrade” versionen i löpande text – alltså den version som även Bergh bygger sin analys på – och förvisat kopistens mera valhänta vändningar till apparaten. En sådan alternativ utformning hade tjänat filologernas behov lika bra, och samtidigt bättre tillgodosett en något bredare publiks intresse av en rimligt läsbar fornsvensk Birgittatext, nödtorftigt tillrättalagd för *sin* samtids publik.

Det låter visserligen säga sig att skillnaden kanske inte vore så stor, att det är den medeltida språkformen i sig som är svår, och att dagens svenska ”normalläsare” av Birgittas uppenbarelser ändå är bäst betjänta av Tryggve Lundéns förträffliga översättning till stilistiskt adekvat nusvenska (Lundén 1957–59). Men det principiella problemet kvarstår: på vilken nivå skall en medeltidstext göras läsbar i dag, och för vilka läsare?

Man noterar i sammanhanget det allmänt positiva mottagandet för några år sedan av Erikskrönikan i så gott som ursprunglig, bara lätt retuscherad språkform (Jansson 1986). I en tid av stigande intresse också för äldre historiska skeden behöver våra centrala medeltidstexter kanske inte reflexmässigt undanhållas den moderna publiken.

4 Slutord

Den här granskade och diskuterade nyutgåvan av en Birgittabok på fornsvenska – färdigställd omedelbart före ett internationellt celebrerat Birgittajubileum – är den första i sitt slag på över hundra år. Det är redan av den anledningen naturligt om en sådan begivenhet föranleder en distinkt reaktion i Birgittas hemland. En noggrann värdering av denna nya textedition blir vidare självklar, om man betänker att dess framträdande bidrar till att fylla en sedan länge gapande lucka i modern utgivning av svensk medeltidstext, nämligen vadstenalitteraturen.

instruktioner på denna punkt: ”– *Modifications* apportées au texte (lorsqu’ elles proviennent du scribe ou de son correcteur attitré, elles sont à indiquer dans le texte; dans tous les autres cas aucun signe ne les indique dans le texte, elles figurent en note, dans l’apparat): . . .” (Masai 1950, 190).

Bridget Morris' edition av uppenbarelsernas femte bok, byggd på en viktig men försummad sen fornsvensk handskrift, är metodiskt väl utförd och kommer med all säkerhet att finna flitig användning inom sin egentliga målgrupp, d.v.s. bland Birgittafilologerna. I viss mening är härmed det väsentliga sagt: det är ju själva editionen som forskarna i första hand kan förväntas arbeta med.

Över utgåvans mer än femtiosidiga inledning har det tyvärr varit svårare att hoppa lovord. Läsaren störs av inkongruenser på centrala punkter i argumentationen, ofta också av en allmänt oskarp problemuppfattning. Mest påfallande är detta i inledningens tredje kapitel, det som avhandlar den utgivna handskriftens relation till latintexten. Framställningen föranleder här i samtliga delavsnitt allvarlig diskussion kring själva premisserna för redovisade undersökningar, ett par gånger också kring författarens grundläggande akribi.

Vissa viktiga iakttagelser redovisar Morris dock i sin inledning. De utmynnar ibland i slutsatser av stort intresse; man beklagar bara att läsaren för det mesta tvingas formulera dessa slutsatser själv, med orimlig möda.

Därmed har Bridget Morris' bok, trots allt, goda förutsättningar att stimulera till förnyad och fördjupad forskning i och diskussion kring vår rika medeltida språkvärld, sådan den möter oss i ett av sina centrala litterära dokument.

Litteratur

- Aili, Hans, 1984: "St. Birgitta and the Text of the *Revelationes*. A Survey of some Influences Traceable to Translators and Editors." I: *The Editing of Theological and Philosophical Texts from the Middle Ages. Acts of the Conference Arranged by the Department of Classical Languages, University of Stockholm, 29–31 August 1984*. Ed. M. Asztalos, Stockholm. S. 75–91.
- (utg.), 1992: *Sancta Birgitta. Revelaciones. Book IV*. (SSFS Ser. 2. Band VII:4.) Stockholm.
- Andersson-Schmitt, Margarete & Hedlund, Monica, 1989: *Mittelalterliche Handschriften der Universitätsbibliothek Uppsala. Katalog über die C-Sammlung*. Band 2. *Handschriften C 51–200*. Stockholm.
- Bergh, Birger (utg.), 1967: *Den heliga Birgittas Revelaciones bok VII*. (SSFS Ser. 2. Band VII:7.) Uppsala.
- 1971: *Sancta Birgitta. Revelaciones. Book V. Liber questionum*. (SSFS Ser. 2. Band VII:5.) Uppsala.
- 1991: *Sancta Birgitta. Revelaciones. Book VI*. (SSFS Ser. 2. Band VII:6.) Uppsala.
- BU = *Heliga Birgittas uppenbarelser. Efter Gamla Handskrifter*, utg. G. E. Klemming. (SSFS 14:1–5.) Stockholm 1857–84.
- Eklund, Sten, 1983–84: "A Re-assessment of the Old Swedish Bridgettine Text

- Corpus.” I: *Kungl. Humanistiska Vetenskaps-Samfundet i Uppsala. Årsbok 1983–1984*, s. 5–24.
- Eklund, Sten (utg.), 1972: *Sancta Birgitta. Opera minora II. Sermo Angelicus*. (SSFS Ser. 2. Band VIII:2.) Uppsala.
- 1975: *Sancta Birgitta. Opera minora I. Regvla Salvatoris*. (SSFS Ser. 2. Band VIII:1.) Lund.
- 1991: *Sancta Birgitta. Opera minora III. Quattuor Oraciones*. (SSFS Ser. 2. Band VIII:3.) Uppsala.
- Frederiksen, Britta Olrik, 1991: Det første stemma, dets videnskabshistoriske baggrund og skaber(e). I: *The Audience of the Sagas. The Eighth International Saga Conference. August 11–17, 1991, Gothenburg University*. Preprints. Göteborg 1991, 1. S. 110–20.
- Geete, Robert (utg.), 1901: *Nio kapitel ur H. Birgittas uppenbarelser, nedskrifna omkr. år 1385. Efter Cod. Oxenstiern. i Kongl. Biblioteket*. (Bilaga till Svenska fornskriftsällskapets årsmöte 1901.) Stockholm.
- Gejrot, Claes (utg.), 1988: *Diarium Vadstenense. The Memorial Book of Vadstena Abbey. A Critical Edition with an Introduction*. (Studia Latina Stockholmiensia XXXIII.) Stockholm.
- Gussgard, Jostein, 1961: *To fragmenter på svensk av den hellige Birgittas skrifter*. (SSFS 67.) Uppsala.
- Henning, Sam., 1927: *Ericus Nicolais Gerson-översättningar. Ett bidrag till kännedomen om det senmedeltida Uppsalaspråket*. (Diss.) Uppsala.
- (utg.), 1954: *Siælinna Thrøst. Første delin aff the bokinne / som kallas Siælinna Thrøst. Efter cod. Holm. A 108 (f.d. cod. Ångsö)*. (SSFS 59.) Uppsala.
- Hollman, Lennart (utg.), 1956: *Den heliga Birgittas Reuelaciones Extrauagantes*. (SSFS Ser. 2. Band V.) Uppsala.
- Holm, Gösta, 1972: Carl Johan Schlyter and Textual Scholarship. I: *Saga och sed. Kungl. Gustav Adolfs Akademiers årsbok 1972*. Uppsala. S. 48–80.
- Högman, Bertil, 1951: *Heliga Birgittas originaltexter*. (SSFS 58.) Uppsala.
- Jansson, Sven-Bertil (utg.), 1986: *Erikskrönikan. Redigering, inledning och kommentar*. Stockholm.
- Jönsson, Arne (utg.), 1989: *Alfonso of Jaén. His Life and Works with Critical Editions of the Epistola Solitarii, the Informaciones and the Epistola Serui Christi*. (Studia Graeca et Latina Lundensia 1.) Lund.
- Klemming, G. E. (utg.): se BU.
- Kock, Axel, 1921: *Svensk ljudhistoria 4*. Lund.
- Kraft, Salomon, 1929: *Textstudier till Birgittas revelationer*. (Kyrkohistorisk Årsskrift 29.) Uppsala.
- KVHAAH = Kungl. Vitterhets Historie och Antikvitets Akademiens Handlingar.
- Larsson, Anna (utg.), 1971: *Vadstena klostets två äldsta jordeböcker*. (SSFS Häft. 245.) Uppsala.
- Lundén, Tryggve, 1957–59: *Den heliga Birgitta. Himmelska uppenbarelser. Till svenska av T. Lundén. I–IV*. Malmö.
- Maas, Paul, 1960: *Textkritik*. 4. Auflage. Leipzig.
- Masai, François, 1950: *Principes et conventions de l'édition diplomatique. I: Scrip-*

- torium. Revue internationale des études relatives aux manuscrits. Tome IV 1950. Anvers & Bruxelles. S. 177–93.*
- Moberg, Lennart, 1980: "Heliga Birgittas första uppenbarelse i magister Mathias svenska version." I: *Studier i nordisk filologi*. Utg. O. Ahlbäck. 62. *Skrifter utgivna av Svenska litteratursällskapet i Finland* 490. Helsingfors 1980. S. 193–211.
- Morris, Bridget, 1982: "The monk-on-the-ladder in Book V of St Birgitta's *Revelaciones*." I: *Kyrkohistorisk Årsskrift 1982*. Uppsala. S. 95–107.
- 1991: Från hustru till kolstergrundare: Birgitta på 1340-talet. (I: Nyberg 1991, s. 93–102.)
- Neuman, Erik (utg.), 1918–20: *Latinskt-svenskt glossarium efter Cod. Ups. C 20*. (SSFS 153, 154, 156.) Uppsala.
- 1938–42: *Latinskt-svenskt glossarium efter Cod. Ups. C 20. (Hand 2.)* (SSFS 179, 187.) Uppsala.
- Noreen, Adolf, 1904: *Altnordische Grammatik II. Altschwedische Grammatik mit Einschluss des Altgutnischen*. Halle.
- Nyberg, Tore (red.), 1991: *Birgitta, hendes værk og hendes klostre i Norden*. Odense. SSFS = Samlingar utgivna av Svenska Fornskrift-Sällskapet.
- Stähle, Carl Ivar, 1956: "Ett fragment av den fornsvenska Birgitta-översättningen." *KVHAAH. Filologiskt Arkiv* 2. Stockholm.
- Thorell, Olof, 1951: *Fem Moseböcker på fornsvenska. En språklig undersökning på grundval av de bevarade handskrifterna*. (Nordiska texter och undersökningar 18.) Uppsala.
- Tjäder, Börje, 1961: *Behandlingen av palatalt r i substantivens pluralformer under fornsvensk och nysvensk tid*. (Skrifter utgivna av Institutionen för nordiska språk vid Uppsala universitet 9.) Uppsala.
- Undhagen, Carl-Gustaf (utg.), 1978: *Sancta Birgitta. Revelaciones Lib. I cum Prologo magistri Mathie*. (SSFS Ser. 2. Band VI:1.) Uppsala.
- Wessén, Elias, 1968a: *Svensk språkhistoria. I. Ljudhistoria och ordböjningslära*. Åttonde uppl. Stockholm.
- 1968b: *Svensk medeltid. En samling uppsatser om svenska medeltidshandskrifter och texter. II. Birgitta-texter*. (KVHAAH Filol. ser. 10.) Lund.
- 1976: *Svensk medeltid. En samling . . . III. De fornsvenska handskrifterna av Heliga Birgittas uppenbarelser*. (KVHAAH Filol.-filos. ser. 16.) Stockholm.
- Wessén, Märta (utg.), 1949: *Revelaciones S. Birgittae. Translatio suecana . . . e Codice Bibl. Reg. Holm. A 5 B. Hafniae*.
- Westman, Knut Bernhard, 1911: *Birgitta-Studier*. I. Uppsala.
- Wollin, Lars, 1981: *Svensk latinöversättning. I. Processen*. (SSFS Häft. 251. Även: Lundastudier i nordisk språkvetenskap. A 34.) Lund.
- 1983: *Svensk latinöversättning. II. Förlagan och produkten*. (SSFS Häft. 252. Även: Lundastudier i nordisk språkvetenskap. A 35.) Lund.
- 1991a: "Ska vi forska om fornsvenska?" I: *Studier i svensk språkhistoria* 2. Utg. S.-G. Malmgren och B. Ralph. (Nordistica Gothoburgensia 14.) Göteborg. S. 239–57.
- 1991b: Två språk och flera skikt: uppenbarelsernas texttradition. (I: Nyberg 1991, s. 407–34.)

- 1992: Hat Jöns Budde im ‚Catholicon‘ geblättert? Niederdeutsches Lehngut in einem mittelalterlichen schwedischen Wörterbuch. I: *Beihefte zur Zeitschrift für deutsche Philologie*. 6. *Niederdeutsch in Skandinavien III. Akten des 3. nordischen Symposions ‚Niederdeutsch in Skandinavien‘ in Sigtuna 17.–20. August 1989*. Herausg. L. Elmevik und K. E. Schöndorf. Berlin, S. 77–99.